

‘AM OBOSIT’ ȘI ‘MĂ ODIHNESC’ ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE. ISTORIA CUVINTELOR ȘI A VARIANTELOR FONETICE ȘI MORFOLOGICE (I)*

DANA-MIHAELA ZAMFIR, VERONICA ANA VLASIN, DANIELA RĂUȚU

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române

danamihaela.zamfir@gmail.com, veronica_vlasin@yahoo.com, danarautu@yahoo.com

Cuvinte-cheie: ‘a obosi’, cuvinte stabile, modificări semantice, arii lexicale, modificări fonetice, arii fonetice.

Key-words: ‘to get exhausted’, historically established words, semantic changes, lexical areas, phonetic changes, phonetic areas.

Obiectivul cercetării noastre îl constituie mobilitatea istorică a lexicalizării noțiunilor-pereche ‘a obosi’ și ‘a se odihni’ – domeniu în care există convergențe și divergențe legate de straturile etimologice, de căderea în desuetudine a unor cuvinte, de complexul de substituiri ale unui cuvânt printr-altul, ca și de fragmentarea dialectală pe care această lexicalizare o determină în dacoromână. Vom urmări în prima parte a cercetării diferitele probleme implicate în lexicalizarea noțiunii ‘a obosi’, rezervând celuilalt termen al perechii partea a doua.

Caracteristică raporturilor etimologice din această pereche este prezența unui cuvânt moștenit (deși dispărut foarte devreme) pentru termenul al doilea (lat. *repausare* REW 7218 > v.dr. *răpăusa* / *răpăosa*) și absența oricărui cuvânt moștenit (abstracție făcând de folosirea figurată a participiului rezultativ *frânt*¹, precum și de un termen dialectal intrat târziu în această serie, vezi 1.2.) pentru cel dintâi – pentru care, așa cum vom vedea în continuare, cel mai vechi termen atestat în texte este un împrumut vechi slav.

1. Stratificarea istorică a termenilor pentru ‘a obosi’. La epoca anchetei ALR apărea, din punctul de vedere al lexicalizării sensului ‘a obosi’, o fragmentare

* Comunicare ținută la al XXI-lea Simpozion Internațional de Dialectologie (Cluj-Napoca, 5–6 septembrie 2024).

¹ În această cercetare nu intră multitudinea de cuvinte care pot fi folosite figurat pentru a desemna epuizarea fizică; pentru acestea, cf. Chircu 2014:164 ș.u. (unde sunt discutați, în cadrul unei analize detaliate a răspunsurilor din h. 102 *Sunt obosit* din ALR I/1, și termenii „metaforici” din acest câmp semantic).

destul de netă a Dacoromaniei (vezi Anexa 1) în patru mari arii: aria sudică (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), cu *a obosi*²; aria centrală (Transilvania, cu prelungiri în Crișana și în nordul Banatului), cu tipul lexical cel mai arhaic, *a osteni*; aria estică (Moldova și Basarabia), cu *a se trudi*; și aria sud-vestică (cea mai mare parte a Banatului; prelungită la sud de Dunăre în partea nord-vestică a Timocului, vezi Anexa 5), cu tipul inovator *a tăbări*; la acestea se adaugă o a cincea arie, de mai mică întindere, acoperită de verbul moștenit (dar pătruns târziu în câmpul semantic ‘a obosi’) *a se urî*, care definește jumătatea nordică a Crișanei. Anchetele NALR (vezi Anexele 3a-b) arată o extindere spectaculoasă a tipului literar *a obosi* atât spre vest (unde ancheta ALR îl înregistra ca pe un fenomen cu totul izolat, vezi Anexa 1), cât și spre est (unde a ajuns să aibă o extensiune aproape comparabilă cu cea din aria sudică³, deși la data anchetei lui Emil Petrovici apărea numai prin jumătatea nordică a Moldovei). O arie extrem de conservatoare și de unitară este Basarabia, unde *a se trudi* (cu răspândire destul de nesemnificativă în ALR II) este practic general în răspunsurile la ancheta ALM.

1.1. Elemente general dacoromâne încă din epoca veche. Cele mai vechi texte românești au pentru noțiunea ‘a obosi’ un împrumut vechi slav, *a usteni* < v.sl. *устати устанѣ устанешн* παύεσθαι cessare LPSGL 1068¹, cu sensul primar ‘a înceta, a se liniști’ (cf. Mihăilă 1960:202; baza etimologică a acestui cvânt în slava veche este verbul *стати станѣ станешн* σταθῆναι στέναι consistere LPSGL 882¹).

Acest cuvânt este concurat încă din epoca cea mai veche de un împrumut dintr-o limbă slavă vie, *a obosi* < sb. *obòsiti* ERHSJ 191¹, derivat pe baza sb. *bôs* (ERHSJ I 191¹), corespondentul v.sl. *босѣ* ἀνυπόδητος non calceatus LPSGL 41²; evoluția semantică de la ‘desculț’ la ‘extenuat’ este specifică românei, fiind total absentă din domeniul slav.

Al treilea cuvânt integrabil în această serie este tot un împrumut slav, *a trudi* < v.sl. *трудоити -жѣж -диши* vb. *κοπιᾶν* [sic; verbul este de fapt *κοπιᾶω* ‘être las, fatigué, dégoûté, blasé’ Bailly 504², ‘to be tired, grow weary’ Liddell-Scott 831²] vexare LPSGL 1004² – verb din familia lui *трудоу* m. *πόνοϋ* labor

² Această reprezentare prin tipuri lexicale este în bună măsură „simbolică”, în sensul că ia drept criteriu prevalența unui tip lexical într-o anumită arie – nu exclusivitatea lui. De exemplu, atât anchetele cu chestionarul (mai ales ancheta NALR), cât și înregistrările de texte dialectale indică o bună supraviețuire a lui *a osteni* în Muntenia (vezi Anexele 3a-b, 8a-b) și în Moldova (mai ales în jumătatea sudică: vezi Anexele 3a-b și 8c).

³ Deși răspunsurile la ancheta lui Emil Petrovici par să reflecte o răspândire nesemnificativă a lui *a obosi* în Moldova, situația din textele moldovenești vechi dovedește, dimpotrivă, că acest verb a fost bine fixat în graiurile moldovenești încă din epoca veche a limbii române (vezi mai jos, 2.2.2.); răspândirea notabilă a tipului lexical *a obosi* în graiurile moldovenești anchetate cu Chestionarul NALR (vezi Anexele 3a-b) este în acord perfect cu ce atestă sursele vechi – iar contrastul dintre ancheta ALR II și anchetele mai noi ridică întrebarea în ce măsură predominanța lui *a obosi* în acestea din urmă este și rezultatul influenței limbii române literare (așa cum este, incontestabil, în aria vestică).

LPSGL 1005¹; **ТРОУДЪНИКЪ** m. laboriosus LPSGL 1005¹. Particularitatea istorică a lui *a (se) trudi* este că, deși atestat începând din epoca cea mai veche, el apare pretutindeni cu un sens „activ”: ‘a munci (din greu)’ (cf. Mihăilă 1960:193) – convergent, deci, cu al substantivului (**ТРОУДЪ**) și adjectivului (**ТРОУДЪНИКЪ**) din slavă. Această trăsătură este comună verbelor *a (se) usteni* și *a (se) trudi* (vezi mai jos, 2.), diferențiindu-le de *a obosi*, pentru care întrebuițarea cu sens durativ este mult mai izolată; iar ceea ce este absolut specific pentru *a obosi* în raport cu celelalte două verbe este *regimul sintactic*, faptul că pentru exprimarea sensului durativ este *neapărat necesară prezența pronumelui reflexiv* (în timp ce *a trudi* și *a osteni* pot avea sens durativ și când sunt construite intransitiv); *a obosi* intransitiv, cu sens durativ, este cu totul excepțional în româna veche: singurul exemplu de acest tip se găsește într-un pasaj din stolnicul Constantin Cantacuzino (vezi mai jos, 2.2.1.).

1.2. Elemente dialectale. Câmpul semantic pe care îl cercetăm cuprinde două elemente dialectale extrem de specifice, ambele atestate târziu ca lexicalizări ale noțiunii ‘a obosi’. Unul este *a tăbări*, derivat în română de la *tabără*, împrumut foarte vechi (pentru care Tiktin consideră posibilă medierea prin slava veche): „türk./tatar. *tabur* durch versch. Vermittlung, vgl. asl. *taborŭ*” TDRG s.v. Deși este atestat constant în româna veche, începând din secolul al XVI-lea, acest cuvânt are pretutindeni sensul militar ‘a așeza tabăra’, începând să fie folosit cu sensul secundar ‘a năvăli asupra’ (de unde ‘a copleși’) abia la sfârșitul epocii vechi a limbii române. La fel ca *a trudi*, deci (vezi 1.1.), *a tăbări* nu intră decât târziu în relație sinonimică cu *a usteni*.

Celălalt termen dialectal este singurul cuvânt moștenit din această serie: *a urî* < lat. *horrire* (în loc de *horrescere* REW 4185); după cum se poate deduce din atestările acestui cuvânt, dezvoltarea sensului ‘a obosi’ este foarte târzie, așa încât *a urî* nu se poate socoti un termen primar în câmpul de care ne ocupăm; de-a lungul întregii istorii a limbii române, el este atestat cu sensul etimologic – formele reflexive **personale** cu sensul ‘a se plictisi de’ apărând sporadic în Transilvania abia în epoca Școlii Ardelene.

2. Istoria lexicalizării sensului ‘a obosi’ în română. În sistemul cuvintelor prin care este exprimat acest sens există o departajare între împrumutul mai târziu *a obosi*, pe de o parte (folosit aproape numai cu sensul **rezultativ** ‘a obosi’) și împrumuturile cele mai vechi (*osteni* și *trudi*), pe de altă parte – care sunt folosite în textele românești vechi cu un sens principal **durativ** (denotând o acțiune în desfășurare), grație căruia sunt substituibile, în cele mai multe întrebuițări (fie reflexive, fie intransitive) cu *a munci* (față de care au în plus trăsătura [intensitate]⁴). Singura întrebuițare în care *a osteni* și *a trudi* au un sens **exclusiv**

⁴ Așa încât *a osteni* și *a trudi* sunt, practic, sinonime perfecte în româna veche; Adrian Chircu (2014:161-162) vede în această pereche o deosebire formulată destul de tranșant („Cât despre semnificația acestor verbe în textele vechi, în general, *a (se) usteni* e folosit cu sensul ‘a obosi’, iar *a (se) trudi*, cu sensul ‘a munci, a se chinui’”) și implicând o opoziție care nu există în sistemul

rezultativ ('a extenua') este cea **tranzitivă** (atestată foarte rar; *a trudi* întrebuințat astfel pare un manierism, vezi mai jos).

2.1. Verbul *a osteni*. Istoria verbului *a osteni* în română include în primul rând probleme fonetice, la care se adaugă o problemă semantică.

2.1.1. Probleme formale legate de verbul *a usteni* în româna veche

2.1.1.1. Trăsături stabile. Specifică reflexului v.sl. *устати устанѣ* *устанешѣ* *παύεσθαι* cessare LPSGL 1068¹ este stabilitatea vocalei mediale, care **este în mod absolut regulat -ste- în toate reflexele vechi românești**; fonetismul etimologic *-stă-* (așa cum ar fi normal pentru un [a] etimologic în poziție atonă și cum apare – la fel de regulat – în slavonismul efemer *a pristăni* 'a consimți' < sl. *пристати пристанѣ* *пристанешѣ* *παρίστασθαι* adstare LPSGL 680² nu se întâlnește niciodată; cf. și ERHSJ III 329² s.v. *stāti* (unde Skok dă pentru română o formă *a pristeni*, care însă nu apare **nicăieri** (cuvântul nu are variante cu *ε* în textele vechi românești scrise în alfabet chirilic). Variantele cu *-stă-* sunt **secundare și târzii** în familia verbului *a usteni*, apărând abia la scriitorii Școlii Ardelene și ținând evident de durificarea grupului [st], atestată și în alte cuvinte.

Formele cu *ă* în silaba finală a radicalului constituie o trăsătură extrem de specifică graiurilor dacoromâne vestice; în Anexa 2 se vede că ele acoperă o mare parte a Olteniei, Banatul fără excepție (acolo unde s-a răspuns cu acest cuvânt), Crișana aproape fără excepție (ca realizare a arhilexemului /osteni/), centrul și sud-vestul Transilvaniei; forme cu [stă] apar sporadic și prin Moldova, în timp ce în Dobrogea are o extensiune considerabilă stadiul intermediar [stê]. Rezultatele anchetelor NALR configurează, în cea mai mare parte, o distribuție geografică identică în jumătatea vestică a țării (vezi Anexele 4a-b) – în timp ce în est velarizarea este complet necunoscută. În aria estică, anchetele mai noi atestă, în schimb, o pondere notabilă a închiderii lui *e* general în româna veche: forme cu [sti] apar în distribuție destul de compactă în jumătatea nordică a Moldovei, iar în Dobrogea – unde predomină tipul literar – se întâlnesc câteva forme cu închidere *e* > *ę* / *j* în regiunea Deltei.

Forme cu *-stă-* încep să apară în texte la sfârșitul epocii vechi a limbii române și se văd a fi rămas pentru o vreme în minoritate netă față de formele primare. Transcriem în continuare atestările acestui verb în sursele care *conțin*

lexico-semantic al limbii române vechi. Așa-numita specializare a lui *a (se) usteni* pentru „ideea de a merge, a umbla, de unde dobândirea sensului 'a obosi' (a merge până când obosești)” (Chircu 2014:162) constituie și ea un element de diferențiere nerealistă, atâta vreme cât *a se trudi* are și el această distribuție: ex. *Și acolo ăra ăin' puț, a lui Iacōv. Iară Ișus, trudit' de cale, ședzu lăn'gă pūț* Caz. I. 113 [157^v]:20-21; *La acela pūț, ședzū și Hristos, trūdiŋ de cale, ȁtr-amīadzādzi* Caz. I. 116 [161^v]:9-10; *Acolia aproape iaste și piatra ceaia ce au ședzut Dumnedzău de s-au odihnit când au fostu trudit de cale*. Cron. I 207 [161^v]:26-27; *Și întră în ȧntirimul mănăstirei cel den afară, de nu-l mai știu nime și să culcă supt niște pomeți să să odihnească peste noapte, că era trudit de cale*. Cron. II 142 [306^r]:5-7 de jos; *A dooa zi, fiind oastea trudită de cale și obosită, necercând ce loc iaste înainte, unde și cum stă și în ce loc stă nepriiatenul de departe, au și zis trâmbișele de purcesul oștilor*. Ax. Ur. II 70 [46^r]:4-6 de jos.

forme cu velarizare, spre ilustrarea dezechilibrului uriaș care există între tipul istoric cu [ste] și inovația velarizării; se vede, de asemenea, că la Țichindeal varianta cu -stă- a radicalului apare aproape numai în forme nominale ale verbului:

ind. prez. 3 *ōstenește* BIR 35:7 (*Căci când ~ poporul de gemerea grelei înjugări, nu poate rămânea în starea supunerii, ci pășește în tot modul, sau spre scăpare și mântuire, sau spre perire*); Țich. 211:6 de jos (*Bărbatul cel fără de cuget în zadar se ~ alergând.*);

ōsteneasce (ωCΤΕΝΕCCE) Țich. 245:6 de jos (*când și singur Țăpăratul atâta se ~ și asudă*);

ind. prez. 3 *ōstănește* Țich. 475:6 de jos (*Iōsif cel prea formos se ~ prin pustietate, căutând pre frații săi, ducându-le de mâncare.*);

ind. prez. 5 *ōsteniți* Țich. 202:5 (Ță zădar vă ~, sânteți boi, deacă nu ați văzut *ōstrovul Rodos*);

ind. prez. 6 *ōstenesce* RD 8:17 (*nu au altă proptă cu carea și-ar întări cugetul său, decât singur numele vlah, din carea se ~ a arăta că sângele românilor ar fi slovenesc*); Țich. 140:4 (*carii se grijesc și se ~ pentru acea: ca fiii lōr și nepoții nepoșilor măi buni și mai cu minte...*); 343:16 (*că D(um)nezeu pre acea blagoslovește, carii muncesc, se ~ și cu dreptate viețuesc*); 442:11 (*Fornicile se ~ vara, iară iarna se Țdihnesc și mănâncă din Țsteneala lōr.*);

conj. prez. 3 *să Țstenească* Țich. 245:4 (*acela trebuie pentru multe lucruri să se năcăjească, să se grijească și să se Țstenească*); 246:9 (*atâta măi mult trăbue să se Țstenească și să se grijască că [sic] să dobândească luiși aceași cinste*); 397:4-5 de jos (*Care poșteaște pre sine Țră Ț ce lucru lăudat măi ales și deshilinit să se areate, cu drept Ț pentru acea se [sic] aibă grijă și să se Țstenească*);

conj. prez. 4 *să Țstenim* Țich. 202:9 de jos (*Ce să ne Țstenim noi atâta și să ne cheltuim...*); 254:6 (*măi mult decât pre sine să Ț cinstim, să Ț iubim și pentru folosul Ți să ne Țstenim.*);

conj. prez. 5 *să Țsteniți* 344:3 (*cu atâta ați putea măi multe lucruri lucra și găti, de ați voi să vă Țsteniți.*);

imperf. 3 *ostenea* FICH 53:1 de jos (*Matia [...] umflat de barbara nobilitate se ~ fără de proprii merite (vrednicii) să se întăteze*); VFP 76:6 de jos (*ci se ~ în tot chipul cum ar putea să împece pre împăratul*); 77:8 (*așa și sultanul turcesc, carele dimpreună cu toți ai săi numai de numele lui Mihai se cutremura și li se curma inimile de fiori, când auzea numai de vestea acestui viteaz, din toate puterile se ~ a-și face pre acest irou prieten*); IRȘ 89:19 (*După aceea s-au lăsat Batori în toate desfătărilor lumești și numai spre aceea se ~, cum de cum să negrească pre Șerban asupra lui*);

imperf. 6 *ostenea* BIR 33:20-21 (*Consulii se ~ a rădica bătăi noi, numai ca să dea de lucru poporului afară de cetate*); VFP 69:18 de jos (*Comisarii cei ce era trimiși din partea împăratului Rudolf să tracteze cu Mihai se ~ pre viteazul, bătătarnicul și spre toate hotărâtul cest bărbat a-l trage de la legătuința cu turcii*);

inf. *osteni* VFP 73:12-13 de jos (*să se tragăne bătălia, până când se va ~ vrăjmașul*); Țich. 166:5 (*ei să nu trăască 100 de ani, ci 1000 tot ar avea pentru ce ~ din destul*); 244:4 (*A se ~ și a se munci să aștepte ceva, aceea iaste lui spre neplăcere și e înprotivă*);

ger. *ostenind* Țich. 167:1 (*le va fi foarte dulce mângăre lucrând și ~u-se*); 170:4 (*Un om bătrân ducea o sarcină de leamne și ~u-se au lăpădat-o jos, ca să se odihnească*); 442:7 (*așa bătrân, precum mă vezî, urmez, neacetat ~u-mă și lucrând*);

part. *ostenit* Țich. 36:13 (*Leul ~ fiind, s-au culcat supt umbra unui copac*); 187:6 de jos (*Îară a văzând pre doi bouleani a toate sările, că vinea osteniți de la arătură...*); 286:3 de jos (*Aceale pentru care ceale prea frumoase luminate gânduri s-au ~, toate, toate a foc!*); 442:13 (*Dar și tu: au doară nu te-ai ~ și chinuit a vara puterii și tăriei tale?*);

ostănit NSH 239 [135^r]:19 (*dar și călăreți eșisă, carii pre cei ce scăpasă de jos, ostăniți, prin păduri îi sprijinea și să pușcarea*); 241 [137^r]:20 de jos (*unde toți frânți de ostăniți, împărțind străjile, să culcară și adormiră*); 245 [140^r]:10 de jos (*Unde, dezlegându-i, năcăjiți, ostăniți, în loc de taleri potcoave turcești au aflat*).

Se vede că singurul autor care folosește repetat forme cu velarizare este Nicolae Stoica de Hațeg – recurență particulară, care nu se regăsește la alți scriitori bănățeni: la Damaschin Bojincă, de exemplu, nu apar decât forme cu radicalul *osten-*.

2.1.1.2. Trăsături variabile. Variabila istorică a împrumutului vechi slav *usteni* o constituie apertura vocalei inițiale, fenomen legat de seria împrumuturilor vechi slave cu *u* inițial; în cele mai multe împrumuturi cu această structură fonetică (оуколиити оуколиж оуколиши харакоуѣ vallo munire LPSGL 1045²; оукротити оукроштж окротиши праѡνειν mitigare LPSGL 1047²; оуморити θανατοѡν, ἀποτείνειν occidere LPSGL 1053¹; оуѡрѣдик проѡυμία, τὸ πρόθυμον alacritas LPSGL 1067¹), *ou* slav este redat prin *o* în română: *ocoli*, *ocroti*, *omorî*, *osârdie*; cf. Densusianu 1901:261, unde acestei serii etimologice îi este asociată observația „U atone initiale a passé d’habitude à o, particularité qui se rencontre d’ailleurs dans quelques idiomes slaves”.

În ciuda regulii observate de Densusianu, aceste cuvinte nu au avut același comportament în română: în timp ce deschiderea *u > o* e practic generală, de la cele mai vechi atestări, în *ocoli*, *ocroti* și *omorî*, *usteni* păstrează (împreună cu *usârdie* și *usebi*) variația de apertură, formele variind între cele etimologice (normale în română pentru tratamentul lui *o* aton) și cele în care se reflectă tendința de deschidere a lui *u* aton – care a fost extrem de activă în româna veche.

2.1.1.2.1. Păstrarea vocalei inițiale etimologice. În cazul lui *a usteni*, vocala etimologică *u-* apare păstrată, în cele mai vechi texte, în toate ariile dacoromânei:

aria vestică

ind. prez. 2 *ustenești* SA 69 [59^v]:4 de jos (*derept ce ~ învățătorul* [?]) – citat din Mc. V, 35: *filia tua mortua est quid ultra vexas magistrum* [?]);

ind. prez. 3 *usteneaște* FD 181 [625^v]:2 de jos (*Cine aleargă mult ~*);

ind. prez. 4 *ūstenim'* NTB 227^r:12 (I Cor. IV, 12: *Și ~ lucrând cu mâinile noastre; blastămă-ne, iară noi grăimu-le bine – et laboramus operantes manibus nostris maledicimur et benedicimus*);

ind. prez. 6 *ūstescū* CV 62^v:5 (Iacob III, 7: *Toată firea fierilorū și pasărilor, gadinelorū și peștilorū ~ și muncescu-se cū firea ômerească – omnis enim natura bestiarum et volucrum et serpentium etiam ceterorum domantur et domita sunt a natura humana*);

ūstescū ES 13^r:15-16 (*Caltafl florile Țnă câmp cumă crescă și nu ~ nece torcă*; textul slav paralel: како растѣ не трѣждаетъ сѧ ни прѣждетъ); SA 149 [137^r]:8 (*Iară când văd și precep că-i grea calea spăseniei, aciași să slăbăsc și nu să mai ~*);

conj. prez. 1 *se ūstescū* CV 29^r:1 de jos-29^v:1 (*ce se nū mai ūteș ūstescū-te ti.Țre, ōgu-te se așcūlți tū noi Țtru scuștu cū ale tale blă.Țndețe*);

perf. s. 1 *ūsteniū* PH 57^v:5 (ps. LXXVIII, 4: *~mă strigându, amuți grumağul* [sic] *mîu – laboravi clamans exasperatum est guttur meum*); PS 14:5 (ȡȡ- omis; ~ ȡ suspinile meale);

perf. s. 3 *ūsteni* Ps. Bălg. 143^r:3 (ps. LXXVI, 3: *măna mă ȣra tin'sâ noap'tă ne.ȡcetaȡ (și nu ~)*; net minoritar față de fonetismul cu o-, atât în formele verbale, cât și în cele nominale);

inf. *ūsteni* PO 239:16 (*nu-i bine aceaȡ, ce tu faci; foarte te vei ~ pre tine*);

inf. lung substantivizat *ūstnire* PH 45^v:9 de jos (scris cu i; ps. LIV, 11: *dzi și nop'te cūn.ȡgūră.ȡdu păreȡii ei, fărădelege, ~ ȡ mijlocu de ȡ – die et nocte circumeuntes muros eius scelus et dolorem in medio eius*);

ger. *ūstenind* CV 12^r:5-6 (FA XX, 35: *și toate spus-amu voaō că așa ~u-nă cade-se se ōprimu netarii – omnia ostendi vobis quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos*);

part. *ūstenit* PH 6^v:6 de jos (ps. IX, 28: *suptu limba lui ~ și lăgoar* [sic] – *sub lingua eius dolor et iniquitas*); 80^v:16 (redare neclară a ps. XCIII, 20: *se nū fii ȡie scaū.ȡnu.ȡfăr' legiei clădă ~ă – numquid aderit tibi sedis iniquitatis qui fingis dolorem in praecepto*); PO 10:7 de jos (predoslovie: *noi pentru dragoste lui Dōmnedzeu am.ȡ ~ȡ*); 84:6 de jos (*și Isav.ȡ vini deȡ câmp.ȡ și era ~ȡ*), 3 de jos (*dă-m.ȡ să mânăcu* [sic] *dinnačastă mâncare rōșie că am.ȡ ~ȡ*); Cod. St. 77^v:7 de jos (*Arhagg.ȡȡ dzise [:] mare tre[a]bă amu și ~u sămtu*); 78^r:5-6 de jos (*adu lăūtorīū și lă o[a]spele* [sic] *acestoȡ pičoarele că ȡste ~u*); Cod. Tod. 6^r:1 (*cine s-au postit și și* [sic] *s-au ~ū viniȡi bucurân'du-vă*); Cod. I. 187^r:1 (*-m ss.; ȡtr-ačastă dzi lumirată de praznič șire* [sic, ȡȡ în loc de ȡ] *se-au postit și se ~* [sic, probabil -8 din auxiliar contopit cu 8- din verb]); NTB III^r:9 (*Și ȣl' s-au ~' căt' s-au*

putut. Și curând' Ți s-au tămplat' lui [u ss. culcat] moarte.); 14^r:9 (rezumat la Mt. XI: *Ūsteniții și sărcinații* [-u ss. culcat] Ți chiamă Hristos); 14^v:1 de jos (scris cu 8; *Veniți cătră Mine toți cei usteniți și povârați și Eu voiu odihni pre voi.*); SA 27 [18^r]:22 (și s-au și ~ purtând răutățile și nu mai poate suferi);

supin *ūstenit* PH 6^v:6 de jos (ps. IX, 28: *suptu limba lui ~ și lăgoar* [sic] – sub lingua eius dolor et iniquitas); 20^r:5 de jos (ps. XXIV, 18: *Vedzi smearenia ma și ~ul* mieu – vide afflictionem meam et laborem meum); 74^v:6 de jos (ps. LXXXVII, 16: *measer* sām'tu eu Ți ~a [sic] de tinerețele mele – pauper sum ego et in laboribus a iuventute mea); 77^r:10 de jos (ps. LXXXIX, 10: *dzilele annilor* [awp repetat] noștri Țrui ei-sū 70 de annii sau Ț pūteare 80 de annii țară cei mai mūlți ~ e și lăngore – dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni si autem multum octoginta anni et quod amplius est labor et dolor); 93^r:9-10 (ps. CVI, 12: *smeari-sa* Ț ~ Țrima lōr și nū fū de cinre agūtoriu – et humiliavit in labore cor eorum ceciderunt et non erat qui adiuveret); 119^r:2 (ps. CXXXIX, 9-10: se nu [u8 scris de două ori, pe 118^v:1 de jos și repetat pe 119^r:1] cānduva Țrālța-se-va capul de Țpreğūrul lōr ~ulu [scris о҃҃҃҃҃҃҃, cu m ss.] Țōstcul lor acoperi-va – ne forte exaltentur diapsalma caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos).

aria estică

ind. prez. 1 *ūstnesc* Răsp. I^r:10 de jos (*aducându-m' aminte de datorii* mea Ț mare, nevoesc', ~', D(um)nedzeu veade numaî, cu toată putear mea);

ind. prez. 3 *ustenește* Răsp. 10^v:15-16 (*când să ~ și vitiōnește trupul, atunce sufletul' să Țnoiaște și să Țtăreaște*);

ger. *ūsteni* Ț Răsp. 3^r:2 de jos (*lipsiți, scrbiți, dosădiți, ce lor' n-au fost' destoinică lum, Ț pustii ~, pri. munți și pri. peșteri...*);

part. *ustenit* Răsp. 15^r:3 de jos (*Mai mult' decât alții decât toți m-am ~*);

inf. *usteni* Pr. I. 59:6 de jos (*Când să va prileji vreun dobitoc să fie a făta și va paște pre locul altuia și acela cu locul nu-i va îngădui, ce o va goni degrabă, de o va ~, sau de o va lovi cu ceva și dentr-acea usteneală sau lovitură să va prileji de va lepăda; neîngăduitoriul să plătească vita*).

aria sudică

perf. s. 1 *ūsteni* CP 7^r:7 de jos (terminat în -uu; ps. VI, 6: ~ Ț suspinile mele – *laboravi* in gemitu meo); 124^v:4 (ps. LXVIII, 4: ~ chemând și tăcu grumazul mieu – *laboravi* clamans exasperatum est guttur meum);

perf. s. 6 *ūsteniră* CP 28^v:3 (ps. XVII, 37: *lărgit-ai urmele mele supt* mine [text slav] și nu ~ talpele mele – dilatabis gressus meos subtus me et non *deficient* tali mei); probabil substituie – bazată pe asemănare formală – a unui alt cuvânt, în PS este *ōstămpiră* 51:2-3 (*Lăș'git-ai ūșmele mele suptu mere și nu ~ talpele mele*);

mmcp 3 *ūstenise* CT 187^v:2 de jos (*I(su)s ~ de cale, ședea așa la pūș*);

part. *ūstenit* CL 34^r:13 (m. pl. art. -*ḡii*: *Pomeneăște Do[amne] [...] ~*); CT 23^r:3 (*Veniți cătră Mine toți ce v-ați ~* și *ḡsăr'cinați și Eu răposa-vă-voiu*); 117^r:4 de jos (*iată părintele tău și eu ~-am* *căutând* tine); 189^v:11 (*Eu vă trimeḡ să secerați un'de voi n-ați ~*), 12 (*al'ḡii se-au ~* și voi *ḡsteneala lōr* *ḡtra-veți*);

ger. *neūstenin'd* CT 11^v:4 (*Socotiți crinul satelōr cūm* *creaște ~u-se nece tōar'ce*).

Păstrarea vocalei etimologice din *a usteni* în graiurile dacoromâne actuale. În ciuda faptului că deschiderea lui *u* inițial la *o* este atestată, după 1600 (vezi mai jos, 2.1.1.2.2.), în toată dacoromâna, fonetismul primar a rămas viabil, până astăzi, într-o mare parte a ariei vestice. Atât răspunsurile la ancheta ALR I (vezi Anexa 2), cât și cele la ancheta NALR (vezi Anexele 4a-b) indică o supraviețuire notabilă a fonetismului primar cu *u-* în toată aria vestică a dacoromânei, pretutindeni unde s-a răspuns cu acest cuvânt; infiltrările fonetismului cu *o-* sunt firave în Banatul anchetat de Sever Pop, dar în ancheta NALR apar extinse în toată partea central-nordică a Banatului – în timp ce Crișana rămâne în continuare o arie închisă acestei inovații; fonetismul primar a fost înregistrat și în anchetele târzii (din ultimul deceniu al secolului trecut) făcute în satele românești din estul Ungariei (vezi Anexa 7).

2.1.1.2.2. Deschiderea lui *u-* din *usteni* în graiurile dacoromâne vechi. Înainte de 1600, deschiderea *u-* > *o-* se întâlnește numai în PO (în mod excepțional și contrastând cu recurența tipului fonetic *usten-*), într-o arie unde este atestată și în epoca anchetelor dialectale – în măsura în care verbul *a usteni* nu a fost substituit de alte cuvinte (vezi Anexele 2, 4a-b); în Timoc – care, în cele mai multe cazuri, apare ca o prelungire la sud de Dunăre a ariei bănățene, cel puțin în jumătatea vestică – formele cu deschidere le-au eliminat aproape cu totul pe cele primare (vezi Anexa 6).

În Palia de la Orăștie, deschiderea apare într-o singură formă verbală:

perf. s. 6 *ōsteniră* PO 61:6 (*fură bătuți cu ōrbire dela mici toți până la mari, așa cūm* [m ss.] *~, ce ūșa nu putură afla*).

După 1600, deschiderea se vede a fi un fenomen în expansiune în aria sudică:

трѣхдѣлюка [Ass.] *ōstnescu-mă, trudescu-mă* *Mard. Lex.* 259:5 de jos;

ind. prez. 5 *osteniḡ* NVI 301 [273^v]:5 de jos (*Ce vă ~ în deșert, că de acmu nu vă mai nădăireḡ a mă avea împărat*.);

ind. prez. 6 *ostenesc* NVI 187 [152^r]:6 de jos (*nevoitori carii cătră calea a umbletului se ~ cu mine*);

conj. prez. 2 *să te mai ostenești* NVI 318 [288^r]:3 (*Că încă nu te-ai nevoit den dăstul pre potriva platei ce ḡi se-au gătit, ce trebuiaște ~ puḡinel*);

imper. 2 *nu te ōsteni* Moxa 382:1 (*bătrăn* ești, *~, ce voiu veni eu la tine că sânt tănăr*); NVI 226 [197^v]:4 (*Așa știund lucrurile mele, de acuma nu te mai osteni, pohtind a mă muta den buna ispovedire în cea mai rea*.);

perf. s. 1 *osteniiu* NVI 152 [96^r]:2 de jos (~ întru suspinarea mea, citat din ps. VI, 6); 286 [258^v]:7 (*De vreame ce mă atâta de mult ~ și cătră tot lucrul te aflaiu neslăbit și neclătit a te supune cuvintelor mele*);

perf. s. 3 *osteni* Moxa 354:9 de jos (*eḷ ō goni tocma 4 mile până ~, și scroafa **ōbosi** de căzu*); NVI 216 [186^r]:8 (*Însă în șase zile **trudindu-se** în deșert se ~*);

perf. s. 6 *ostenirâ* Moxa 368:3 (*deaca se sculâ den boală și se duserâ la vânaṭ și ~ goninḍ, deacii se culcarâ ca să doarmâ*);

inf. *osteni* NVI 164 [114^v]:17 (*Cât poț tu, dară, a te ~ cu mine, de aceasta-m spune!*); 201 [171^r]:3 (*rumpe-ț den inemă rădăcina cea rea, ca să nu crească și să-ș întinză rădăcinile într-adânc, că apoi în multă vreme și cu multă **trudă**-ți va fi a te ~ să o dăzrădăcinezi*); 201 [172^r]:9 de jos (*Că de te veri ~ puținel a fi și a te afla întru năravul lor, putea-veri fi după aceea, cu ajutoriul lu Dumnezeu, deplin și desăvârșit fără de **trudă** ...*); 214 [184^v]:8 (*să nu viu eu robeaște la putearea ta, ce să aștept a se ~ împărăția ta până la mine, robul tău!*);

part. *ostenit* Moxa 354:23 (*îară unde va muri o vită fugânḍ de ~â, acolo să facă cetate*); NVI 196 [165^v]:12 de jos (*au flămânzit, și au însetoșat, și au durmit, și au ~*); 214 [184^v]:1 (*Că ce te-ai ~ a veni? Că singur eu am vrut să te cercetez ...*); 300 [271^v]:4 (*cu mila și ajutoriul lu Dumnezeu, nu m-am ~ în deșert*); Cant. Ist. 2^v:12 (scris cu w-; *măcar căt am' ~', cwt' am' cercat', cwt' am' ȁtrebaț, și de știuți, și de bătṛni, domiriț și ȁțelepti și ȁ tot' chipul m-am **trudiț** și pențr-âlte părți și cu chelțuială am **nevoit***); RP 324:16 (*Dar în deșart s-au ~ cu mintea a gândi, că pă soru-sa au dat-o să-i fie crăiasă*);

ὄστομενυῖ ceḷ *ostenit* [,] *ōbosit* *Mard. Lex.* 155:16; τρῶσ' ἀνυῖ ceḷ *ostenit* *Mard. Lex.* 259:6 de jos;

supin *osteniṭ* Moxa 347:17 (*Îară Dumnezeu știu această, și le ponoslui pentru neascultaṛ lōr, și-i scoase de ȁ rațu, de-i pedepsi cu ~ și cu ghimpi ce ȁpu.ȁg̣, și cu **trudă** și cu durori...*);

ger. *ostenind* NVI 293 [265^v]:13 de jos (*mult ~u-se ca să scoață pre tată-său dentr-acea rea înșelăciune drăcească*); Cant. Ist. 10^r:3 (*ce de povești și de neadevăruri scriu și zic'*; ȁsă niț drept' ačasta a-ț huli de tot' trebue, aṭ de mult [ȁ ss., iar ȣ ss. deasupra lui] ~ [ȣ ss., iar ȁ ss. deasupra lui] și **trudind** [ȣ ss., iar ȁ ss. deasupra lui] a scrie multe și măi de toate, pen'tru folosul multora.).

Încă de la jumătatea secolului al XVII-lea, deschiderea apare extinsă și în afara ariei sudice:

aria vestică:

ind. prez. 3 *osteneaște* SA 91 [80^r]:8 (citată din Iov XVI, 7-8: *ce nevoie să va depărta de la mine? Nu, ce mă ~ pre mine – sed quid agam si locutus fuero non quiescet dolor meus et si tacuero non recedet a me. Nunc autem **oppressit** me dolor meus...*);

ind. prez. 6 *ostenesc* SA 148 [136^v]:9 de jos (*să duc departe, cheltuiesc pre cale mult și să ~*);

conj. prez. 1 *să ostenesesc* SA 171 [159^r]:1 (*Ce cum să nu vă ostenesesc cu pilde multe ?*);

conj. prez. 4 *să ōstenim* Ps. Bălg. XVII^r:5 de jos (Predosl.: *Pentr-acea nu trebu[▲]ște ~ mulț' despre con'deiu, diaca știim scriitorul*);

perf. s. 1 *ōsteniū* Ps. Bălg. 125^r:7 (ps. LXVIII, 4: ~ *strigănd'*, *ūscatu-s-au* [8 final ss.] *grumazul' mieu* [8 ss.], *slăbiră ochiū miei*);

ostenit SA 71 [61^v]:11-12 de jos (*în ce chip nu dorm osteniții așea cum să nu să deșteapte*); 78 [68^r]:22-23 (*în ce chip omul ~, când va să să culce a dormi*); 78 [68^v]:12-13 de jos (*în ce chip omul ~ închide (cum poate mai tare) ușa casei sale, mainte de ce s-ară culca*); 79 [69^r]:9 (*în ce chip să acopere și să învălește omul ~ în hainele sale*);

inf. *ōsteni* Ps. Bălg. 245^r:11 (ps. CXXVI, 1: *Să nu va zidi D<o>mnul' casa, deșărt' vor ~ ziditorii*); SA 95 [85^r]: 2 de jos (reluarea citatului din Iov de pe fila 80^r: *Ci m-ară ~ pre mine*).

aria estică:

ind. prez. 2 *ostenești* VS 296:2 (*De vei avea ascultare și vei posluși fără cârteală și fără leane ce-ț voi dzăce, vei putea să te spăsești aciia, iară de nu vei face ce-ț voi dzăce, în zădar te ~*);

conj. prez. 2 *să te ostenești* VS 408:27 (*Părintele mieu, nu să cade ~, bătrân fiind, la atâta cale, ce te odihnește și oi merge eu pentru tine!*);

conj. prez. 3 *să ostenească* VS 110:24 (*Iară svântul de-acolo mearsă la alt oraș. Și mai-marele orașului, muncindu-să de o grea boală 2 ai, oblicind de venirea svântului, trimisă să-i dea rugă și blagoslovenie, poftindu-l să vie să-l vadză, la boală cumplită. Și așea trimisul acela rugând pre svântul ~ să margă...); 310:32 de jos (*Și, alergând toți la vadră, vădzură plină de apă reace și să mirară. Și începură a să tăvăli pre la picioarele [sic] svântului, rugându-l să părăsască, să nu ostenească pentru dânșii*);*

conj. prez. 6 *să ostenească* VS 278:14-15 de jos (*Și nice lungime de vream, nice bătrânețe, nice slăbiciunea firii nu putu să înduplece răbdarea lor. Ce având întru dânșis ca o tânără dragoste ~ pentru Hristos.*);

imper. neg. 2 *nu osteni* VS 170:26 (*Deci, luădu-l aminte svântul Savva că procopseaște dumnădzăiaște, l-au adusu-l cu sine la svântul patriarh de Ierusalim Iliia, gândind să să roage să-l hirotonească preut [...] De-aciia ieși de la taină și feace cătră svântul Savva: „Nu mai osteni dodeind de-aceasta, că Ioan nu să va face popă!”); 419:24 (*Ș-aceasta să cunoști că, deaca n-au putut Dioclitian și Maximian să biruiască putearea lui Isus Hristos, dară tu cum să-m biruiști?! Pentr-aceaea, nu te osteni în zădar grăind cuvinte de aceaste!*); 420:19 (*Deci nu te osteni în dar cu aceasta nedeajde, să mă leapăd eu de Hristos al mieu, să mă întorc la acea înșelată și mincinosă [sic] leage a voastră! [sic]*);*

perf. s. 3 *osteni* VS 147:14 (*Atunce ficioara luă svânta icoană și mearsă cu maică-sa acasă și să-nchisă în cămara ei, de feace rugă toată noaptea, cum o îmvăță bătrânul. Și așea, făcând rugă, să ~ și adormi.*);

inf. *osteni* VS 38:10 de jos (ce el s-au apărat că are multă vreamă de ai într-acel loc și i-i **urât** a să ~ pentru un om mic și ticăit.); 209:5 de jos (Ce nu voi ~, neputând povesti alalte a lui începături și nevoințe.); 278:14 (Și târpi toată **truda**, neavând atâta trup tare. Și mai vârtos, deprinsă a să **trudi** și a să chinui de multe patimi, ce cu caldă și mare nevoie ardzând, să **siliia** a să ~ pentru a cununelor dobândă.);

ger. *ostenind* VS 170:13 (Și ~u-să pre treabele ceale de casă a svintei episcopiei noauă ai, obârșind toate trebile precum au gândit, au trecut preste luciurile ceale mari cătră Ierusalim.); 214:14 (iarăș svântul mărturisi pre Domnul Hristos Dumnădzău adevărat și Făcătoriu a toată lumea. Deci, întâi, fu bătut cu toiage. Și ~ slugile, **obosâți** că dzăsără [sic] de-abia vii, că-ț părea că pate ca cu trupul altuia, că-l întăria Domnul Hristos.); 223:21 de jos (veni și marele Evstratie la mănăstirea sa, ~ și **slujind** toată dzua cu frații, fără nice o leane de **truda** trupului);

part. *ostenit* Ur. Let. 47:8 (Și multă vreamă trăindu războiul neales de îmbre părțile **osteniți** și turcii tot adăogându-se cu oaste proaspătă și moldoveanii **obosiți** și neviindu-le agiutoriu de nici o parte); 147:13 (Ce fiind și turcii **osteniți**, nu năvăliia); VS 45:20 (Și să vă dăruiască Dumnădzău pentru mine plata ce-ați ~); 123:17 de jos (Și, aflând ușile svintei Sofiei încuiate, fiind ~, ședzu **să odihnească** într-un scaun aproape acolea, cetind într-u sine rugă, după cum era locul); 184:9 de jos (Și, scoțându-l putearea lui Dumnădzău din toate aceastea [e vorba de chinuri mucenicești] și nefiind încă botedzat, atunce să botedză. Și ieși cu totul sănătos din Svântul Botedz. Atunce audzi din ceriu glas dumnădzăiesc dzăcând: „Fericit ești, o, Ghemelle, a ce multe te-ai ~!”); 212:16 (Și trimisă oșteani, de tăie pre toț cuconii Vîfleemului, în tot ținutul și ocolul lui, de la 2 ai și în gios, puind în mintea sa că, ucigând toț pruncii, s-a nemeri și ceta ce va să fie împărat. Ce în zădar s-au ~ nebunul, că n-au socotit că omul n-ii [sic; probabil nu-i] putearnic a sminti svatul lui Dumnădzău.); 217:25 (De vreamă dară că nu mai puțan s-au **nevoit** și s-au ~ în practiceasca filosofie, ce, mai vârtos, cu mijlocul ei au sporit.); 341:3 (Și mâncaiu puțânte. Și am asudat cum aș nota într-apă; și iară de grijă fu sufletul meu și mă feci ca nice dănăoră ~); 377:7 de jos (Și-l aruncară într-un puț adânc, legat de mâni și de picioare [sic], gândind că nu-i puțină să mai iasă dintr-acel adânc întunecat. Dară zădar s-au ~, că ingerul Domnului s-au pugarât de l-au scos viu întreg nevătămat).

Examinarea atestărilor ambelor serii fonetice arată că, în întrebuițările nontranzitive, verbul *a usteni* (*osteni*) s-a caracterizat în toate ariile dialectale prin variație liberă între folosirea intranzitivă și cea reflexivă; este imposibil de trasat o demarcație între aceste două tipuri sintactice: distribuția lor arată o variație liberă în toate contextele.

2.1.2. Problema semantică. De variația liberă comentată la sfârșitul paragrafului precedent se leagă și problema semantică a verbului *a (se) osteni* (cu variantele lui) în limba română veche. Majoritatea folosirilor acestui verb în textele vechi românești sunt intranzitive sau reflexive – și cu această folosire el

apare, cel mai adesea, ca un hiponim al lui *a munci*. Singurele întrebuițări în care *a osteni* are sensul rezultativ 'a extenua' sunt cele tranzitive. Cazurile de acest tip sunt însă net minoritare în toate textele, un exemplu găsindu-se în epoca cea mai veche, în Codicele Voronețean: *se nū mai ȝūteș ūstenescū-te tūre, ȝogu-te se așcūlți tū noi ȝtru scuȝtu cū ale tale blăȝndeate* CV 29^r:1 de jos-29^v:1.

2.2. Verbul *a obosi* în româna veche. Împrumutul *a obosi* este atestat cu un secol mai târziu decât sinonimul discutat sub 2.1., începând cu prima jumătate a secolului al XVII-lea, mai întâi în Țara Românească.

2.2.1. Verbul *a obosi* în textele sudice. Cele mai vechi exemple de folosire a lui *a obosi* în Țara Românească indică, prin coocurență, echivalența semantică *osteni-obosi*:

perf. s. 3 *ȝbosi* Moxa 354:9 de jos (*el ȝ ȝ goni tocma 4 mile până ȝsteni, și scroaȝa ~ de căzu*);

part. *obosit* *Mard. Lex.* 155²:16 (*ȝстолѣнѣй cel ȝstenit* [,] *ȝbosiȝ*); *Cant. Ist.* 48^r:6 de jos (*ȝ ss.; Pen'tru că văȝnd* [*n ss. și ȝ ss. deasupra lui*] *și ei pe toată alaȝtă lume răȝnd* [*n ss. și ȝ ss. deasupra lui*] *de dăȝȝȝ și baȝjocoriȝdu-ȝ, au* [*ȝ ss.*] *stătuȝ și au ~ și ei peȝ gunoaele lȝr ca cȝȝȝȝȝ, păȝȝndu-le că au mai rămaș cevaȝ vlagă și de ei*).

2.2.2. Verbul *a obosi* în graiurile moldovenești vechi. Deși apare ca un cuvânt specific ariei sudice a dacoromânei (vezi mai sus, 1. și nota 2), cu prelungiri spre sud-vestul Transilvaniei și spre Crișana, *a obosi* este foarte bine atestat în Moldova, aproape la fel de devreme ca în Țara Românească – fiind, evident, un cuvânt care a avut o largă răspândire în graiurile moldovenești vechi; anvergura înlocuirii lui prin *a trudi* (vezi Anexa 1 pentru răspândirea lui *a trudi* în nordul Moldovei – cu prelungiri în nordul Transilvaniei – și în estul Basarabiei) este destul de greu de estimat, în contextul comparării rezultatelor anchetei lui Emil Petrovici cu cele ale anchetei NALR în Moldova și Bucovina. Făcând abstracție de diferența sensibilă dintre densitățile celor două rețele de anchetă comparate și reținând numai aspectele care coincid, putem spune că *a trudi* este un cuvânt dominant în exprimarea sensului 'a obosi' în nordul Bucovinei, Maramureș, nordul și estul Transilvaniei și în Moldova de la vest de Siret, iar în Basarabia formează aria cea mai unitară a dacoromânei, din acest punct de vedere (vezi Anexele 3a-b⁵). Cert este că predominanța masivă a tipului lexical *a obosi* în Moldova de la est de Siret se află în continuitate cu atestarea consecventă a acestui cuvânt în sursele moldovenești:

mmcp. 6 *obosisă* *Ur. Let.* 146:3 de jos (*Așȝa mai apoi să băȝtiȝa de aproape, căȝ și mâinile le ~ și armele scăȝpa*);

⁵ Pentru NALR. Moldova și Bucovina, materialele necesare (răspunsurile la întrebarea [1108] din Chestionarul NALR), nepublicate, ne-au fost puse la dispoziție de colega noastră Luminița Botoșineanu, cercetător științific I la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași, căreia îi exprimăm aici mulțumirile noastre.

part. *ōbosit* Ur. Let. 8:17-18 (*Acolea fiindu și hiara ~ă, au ucis-o la locul unde se chiamă acum Buoreanii*); 47:9 (*moldoveanii, **obosiți** și neviindu-le agiutoriu de nici o parte, au picat nu fieștecum, ce până la moarte să apăra*).

Cuvântul rămâne extrem de frecvent în Moldova cel puțin până în epoca lui Cantemir:

ind. prez. 3 *oboseaște* Ist. ier. 522:5 de jos (*În pământul negru cine lut galbăn găseaște, / acela în toată pofta nu să ~.*); 620:18 (*că fericirea grabnică curând ~*);

imperf. 6 *obosiia* Ist. ier. 571:6 de jos (*Și așea muștile, după ce în aer pre cât vrea pre pasiri ~, trântorii buciumul de înturnat cânta și cu toatele de iznoavă la ospăț și la masă să aședza*);

imper. neg. 2 nu *obosi* Ist. ier. 472:7 de jos (*precum eu a povesti nu mă voiui lenevi, așea tu în pomenire a le alcătui **nu te obosi***);

perf. c. 6 au *obosit* Ist. ier. 631:8 (*de nu de tot cu toții a goni s-~, însă nici unul între noi **odihnit** n-au rămas*); 725:4 de jos (*lei ni-am numit, țințarii și mușițele ni-~ și de toată ocara vreadnici a fi ni-au arătat*);

cond. prez. 6 ar *obosi* Hron. 1133:9 (*că oriunde și oricât să cearce s-~, în zădar va cheltui undelemnul și și truda*);

inf. *obosi* Ist. ier. 722:9 (*porunca și orânduiala aceluia carile di-nceput spre veacinică și **neobosită** clătire au pornit-o, carea precum a nu să ~, așea nici a să schimba, nici a să muta știe sau poate*);

ger. *obosind* Ist. ier. 572:21 (*mai mult de năcaz decât de **trudă ~u-să** și mai mult de mânie decât de **ostenința** înădușindu-să...*); 588:21 (*coteii de cehnit, ogarâi de scâncit, dulăii de brehăit și Șoimul de piuit amurțisă și, din toate puterile **~u-să**, a vânătorii toată nedeajdea pierdusă.*); 638:11 de jos (*De care lucru, pasirea, slăbindu-se și de multă luptă amețind și **~u-să**, în mieșălos chip, giumătate zburând, iară giumătate prăvălindu-să, în prăpastea dedesupt să coborî*); 712:19 (*nighina din grâu și bobul din madzire să aliagă nu putură; grămădiră, vrăvuiră, aruncară, scuturară, spulbărară, vânturară, pleavele din grăunțe a despărți, **~u-să**, să lăsară*);

part. *obosit* Ist. ier. 456: 6 de jos (*iară omul **ostenit** și ~ dacă viniia de la lucru, în colibiță spre **odihnă** să aședza.*); 462:13 (*herghelegiul ... de drojdiile vinului amețit, de pre cal să răsturna, decât de strajea nopții ~ spre dormire și **odihnă** să culca*); 464:14 (*Eu acmu de atâtea dzile flămând și de-atâtea nopți de privigheare ~ fiind, oarecum vârtutea mi-au scădzut*); 518:19 (*de multă cutreierare și mai cu de-adins de peste măsură mirare ~, supt umbra a unor frumoși și umbroși copaci ... ca puțin **odihnă** tuturor mădularelor să-m dau ...*); 611:3 (*de la Șoim voie și iertăciune își ceru, ca într-aceea sară la culcușul său spre **odihnă** să să ducă, arătând că, de multe alergări și zbuciumări, de tot **ostinită** și ~ă iaste*); 722:8 (*porunca și orânduiala aceluia carile di-nceput spre veacinică și **ne-ă** clătire au pornit-o*); 765:7 (*ca dintr-un spăriiat și tulburat vis deșteptându-se, spre **odihnă** și linește a să întoarce să nevoiesc, ca celor ~e și oarecum înădușite duhuri **odihnă** și*

răpaos să dea); Hron. 1347:5 de jos (un om de-abia de ~ răzsufându-să și sufletul trăgându-și, cu rea veste iase înainte); 1360:21 (ce numai în deșert ș-au pierdut **osteanala** [sic] și vreamea, căci ... cu căldura și arșița soarelui **obosiți** și cu năvăliturile nepriiatinului adevase stropșiți fiind...); 1372:8 de jos (Așea acmu și caili fiindu-le **obosiți**, totodată s-au deșteptat din toate părțile de nepriiatiniocoliți).

Recurența verbului *a obosi* la Cantemir și echivalența lui cu mai vechiul *a osteni* (dovedită de cazurile de coocurență, în care coordonarea sinonimică are aproape neîndoiește o funcție stilistică), precum și contrastul cu *odihni*, arată poziția pe care acest cuvânt o ocupa în câmpul semantic care ne interesează.

2.3. Verbul *a trudi* în româna veche. Verbul *a trudi* a fost un împrumut vechi slav general dacoromân în epoca veche și, la fel ca *a usteni* / *a osteni*, un hiponim al lui *a munci* (cf. DLR s.v. *trudi* 1.; vezi și mai jos, exemplele de folosire din textele vechi românești).

Sinonimia lui cu *a usteni* se vede și în dicționarele vechi românești:

трудоуѣ [A ss.] *ostenescu-mă, trudesco-mă* Mard. Lex. 259:5 de jos.

Spre deosebire de *a usteni*, *a trudi* apare în mod excepțional ca un rezultativ; contextul specific de „dezambiguizare”, folosirea tranzitivă, este în cazul lui practic inexistent; singurul exemplu de folosire tranzitivă apare la Cantemir și pare un manierism:

conj. prez. 4 *să trudim* Hron. 986:6 de jos (Și ce mai mult pe cititoriul nostru aicea ~, carile de va pofti mai deplin și va vrea pentru aceasta să să adeverească, ia poftim lexicoanele etimologilor în mână...!).

2.3.1. *A trudi* în aria sudică a dacoromânei vechi. Atestarea lui *a trudi* în Țara Românească începe cu textele coresiene:

ind. prez. 3 *trudeaște* CT 147^v:14-15 (*Socotiți crinul cum crește, nu ~ nețtoar'ce* – Mt. VI, 28: *considerate lilia agri quomodo crescunt non laborant nec nent*);

perf. s. 6 *trūdiră* CP 252^v:9 (scris cu -ж; ps. CXXVI, 1: *Să nū Domnul zidire casa, Ț deșert ~-se zidind – nisi Dominus aedificaverit domum in vanum laboraverunt qui aedificant eam*).

2.3.2. *A trudi* în aria estică. Caracterul diagnostic pe care îl are verbul *a trudi* pentru graiurile dacoromâne estice (vezi Anexele 1 și 3a-b) este greu de „anticipat” pe baza datelor oferite de textele moldovenești vechi, unde situarea acestui verb în raport cu tipul *a usteni* se înfățișează neunitar: pe de o parte, *osteni* / *usteni* nu apar deloc într-un text ca Lit. I.; pe de altă parte, Răsp. nu are deloc *trudi*, ci numai *usteni*:

ger. *trudin'du* Cod. Br. 221:3 de jos (*toate spuș voad c așa [sic] se ~-ne [text slav] a adăposti nepotin'čoșii*);

ind. prez. 4 *trudim* Hron. 1168:2 de jos (*măcar că aceasta afară din calea hronicului nostru a fi s-ar videa, însă pre cât în socoteala noastră iaste, nici noi în zădar ne ~, nici cititoriului, careale [sic] științii adevărului slujeaște, fără folos va fi*);

ind. prez. 6 *trudesc* Lit. I. 3^r:5 (Pentru *ce* ce *noată*, *călătoresc*, *bolesc*, *să* ~ și *ce* *ce-s* *robie*); 26^v:7 de jos (*Pomenaște D^oa mne notătōrī, călătōrī, carīi să* ~, *ce* *n* *robie* și *de mântuir* *lor*); 53^r:11 de jos (*Spăsenie ș-ağutorīu celōr* *cu nevoie* și *cu frica lui D^umne* *dzău* *să* ~ și *slujesc* *părinț* și *frațlōr* *noștri*);

perf. c. 4 *am trudit* Hron. 1438:15 (*Iară domnul românilor, socrul lui Milutin, cine să fie fost și cum să-l fie chemat, măcar că în cercarea acestui lucru nu puțin ni-*~, *însă...* *a ne adeveri n-am putut*);

conj. perf. 6 *să fie trudit* Hron. 1294:6 de jos (*însă trebuit-au acelora, carii așea de slab ș-au slobodzit cuvântul, întâi* ***să să fie mai trudit*** *ceva și nu numai câte cărți de istorici în casa sa au avut să fie citit, ce și pre carii n-au avut, sau de la alții să să fie împrumutat, sau și aceasta mâna de nu i-au dat, încai să fie căutat la alții?*);

part. *trudit* Ur. Let. 97:17 (*Și așa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămîndu și ~u, au nemerit la un râu ce cura spre săcui.*); Lit. I. 47^v:3 de jos (*Carīi au ~*, *Stancul* *Faurul* *au lucrat* *pecețile*); Ist. ier. 572:20 (*într-acesta chip dară jiganiile și pasirile cătăva vreme în zădar ~e și în deșert* ***ostenite***, *până mai pre urmă, mai mult de năcaz decât de* ***trudă obosindu-să*** *și mai mult de mânie decât de* ***ostenința*** *înădușindu-să...*).

Așa cum am arătat deja (vezi mai sus, 2.2.2.), felul în care Cantemir caută efecte stilistice prin asocieri de cuvinte (cvasi)sinonime ne oferă șansa de a plasa aceste cuvinte în interiorul aceluiași câmp semantic, ca elemente lexicale în mod cert comutabile, a căror asociere produce efecte de intensificare (ca în *de* ***trudă obosindu-să***) și jocuri de cuvinte prin perechi de sinonime (ca *în zădar* ***trudite*** și *în deșert* ***ostenite***). Dintr-o astfel de întrebuițare a sinonimelor nu se poate nicidecum prevedea prevalența pe care a ajuns să o aibă *a trudi* într-o bună parte a ariei estice.

2.3.3. A trudi în aria vestică. Ca împrumut vechi slav, din aceeași „generație” cu *usteni*, *a trudi* este bine reprezentat în cele mai vechi texte din aria vestică; distribuția nediferențiată de a lui *a usteni* se vede și în faptul că, la fel ca acesta, apare în pasaje biblice care au unul și același verb în originalul grecesc (*κοπιάω* ‘être las, fatigué, dégoûté, blasé’ Bailly 504²; tradus prin *laborare* în latină):

perf. s. 1 *trudiū* PH 4^r:5 de jos (ps. VI, 7: ~-m *cu sūspinrulu mīeu spālu* *toate noapți* [sic] *așternūtulu mīeu* – ***laboravi*** *in gemitu meo lavabo per singulas noctes lectum meum*; tradus în CP prin *ūsteniū*, vezi 2.1.1.2.1.);

perf. s. 3 *trūdi* PH 41^r:17 (ps. XLVIII, 9: *Nu da-va* [*ea* adăugat deasupra literelor *da*] *lūi Domnedz ’u* [sic] *schimbu dereptu sinre și preț* *izbăvire sūfletulūi său*. ~-s *cinre vru* *veaci* – *et pretium redemptionis animae suae et* ***laboravit*** *in aeternum*);

perf. s. 6 *trūdiră* PH 112^r:4 (ps. CXXVI, 1: *Se nū a vrū* [sic; probabil inversare între literele *a* și *o*, în loc de *se n-aū*] *Dūmnedzeu clădi casa*, *ā* [scris de

două ori] *deșert* ~-se *dziditorii* [scris cu ж între н și д] – *εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες*; tradus prin *osteni* în *Ps. Bălg.*, vezi 2.1.1.2.2.);

part. *trudit* ES 34^v:4-5 de jos (Mt. XI, 28: *veniți la mine toți trudiți* cu sarcinile eu *rapausa-i-voi* [sic] – *Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἁναπαύσω ὑμᾶς*).

3. Inovații dialectale târzii în exprimarea sensului 'a obosi'

3.1. Verbul *a tăbărî*. În graiurile bănățene și, în prelungirea lor, în graiurile din Timoc (vezi Anexele 1, 3a-b și 5) apare în seria termenilor pentru 'a obosi' verbul *a tăbărî*, o inovație atestată în Banat abia la începutul secolului al XIX-lea (vezi mai jos).

Ca derivat în românește de la *tabără*, verbul a avut în cea mai mare parte a dacoromânei vechi sensul firesc 'a așeza tabăra', fiind un termen militar (cf. *obsido*, -is *șezu pă dâns, descalecu, poposăscu, tăbărăscu* TC), care apare pe scară largă în toate textele istorice din ambele principate extracarpatice, în pasaje referitoare la confruntări militare, însoțit de un locativ:

iar boiarii, câți au fost cu Mihai-vodă, după ce au murit domnul lor, au venit aici în țară, pre la Căineani, cu toate oștile rumânești, și s-au tăbărât la un sat ce-i zic Cârstienești LC 140:22-23;

Iară Constantin vodă au strânsă oaste foarte bună, că și țara venise la dânsul toată și s-au tăbărât în munți la loc așea de tare, cât soltanul, dacă au înțeles ce oaste are și în ce loc ieste, nu să gândiia că așea lesne îl va lua Cost. Let. 194 [311^v]:23-26.

Veriga între acest sens original și sensul specific ariei sud-vestice a dacoromânei actuale pare a fi fost dezvoltarea unui sens 'a năvăli asupra' și de aici 'a copleși'.

Acest sens intermediar este atestat târziu:

Deci pe cliseriul ajungându-l al doilea rând în pădure, au tăbărât popa Apostol cu alți patru inși pe dânsul cu chiloamele și cu pari și să suiră pe pieptu-i și-l ucidea până l-au lăsat mort Doc. agr. I 372:6 de jos (23 iul. 1738);

Mai sânt și alte păduri pe aici prinprejur, pe moșiile boerești și nu vor să s«e» ducă să cumpere, ci au tabărât pe pădurile sfintei mănăstiri până nu-au mai rămas și fiind și vremea de răzmeriță nu i-am putut opri. Doc. agr. I 790:8 de jos (30 iun. 1792).

În aria în care *a tăbărî* a devenit un element lexical diagnostic (Banatul; vezi mai sus, 1.), acest sens specific este atestat abia la începutul secolului al XIX-lea:

Calul și măgarul călătorea împreună; iară ticălosul măgarul fiind povărat preste măsură, au așezat supt sarcină a tăbărâ, decî au rugat pre cal să-î ajute și să a o parte din sarcina lui, că altmintrea iaste gata a sfârși suflarea sa. Țich. 18:14-19;

Văzând Șerban că puțintică sa oaste, care frântă și tăbărâtă fiind de purtarea armelor, nicidecum va putea birui cu atâta mulțime, ce îi ieșise înainte, ca să nu se verse sângele celora săi fără de spor, se trase îndărăt IRȘ 91:6-8.

Sensul primar al derivatului de la *tabără* s-a păstrat însă în Banat după această inovație; Nicolae Stoica de Hațeg folosește verbul la fel cum îl foloseau cronicarii munteni și moldoveni:

perf. s. 3 *tăbări* NSH 129 [58^r]:1 (*Lauș, adecă Ludovic craiul tânăr, auzind perderea Varadinului, de la Buda cu 26 de mii însuși plecă și cu palatinu la Tolnia veni, unde, în câmpu larg a Munhaciului ~ și el în mijlocul oastei să pusă*).

Folosirea lui *a tăbări* cu sensul special atestat la scriitorii bănățeni de la începutul secolului al XIX-lea rămâne o trăsătură extrem de puternică a acestor graiuri – după cum dovedește recurența cuvântului la vorbitorii români din Banatul sârbesc (vezi Anexa 9).

3.2. Verbul *a se urî*. Singurul verb moștenit care acoperă sensul ‘a obosi’ este *a urî*, atestat sporadic în nordul Crișanei după ALR I (vezi Anexa 1), dar acoperind, prin răspunsurile la ancheta NALR (vezi Anexele 3a-b), o arie practic compactă în jumătatea nordică a Crișanei; atestările din înregistrările de texte dialectale ne arată că în această arie intră și graiurile de tip crișean din nord-vestul Transilvaniei – unde, cel puțin la unii vorbitori, verbul are o predominanță netă în raport cu *a usteni* (vezi textele înregistrate în Sălaj din Anexa 7).

Diferența dintre extensiunea fenomenului în cele două anchete (ALR și NALR) ține, în modul cel mai plauzibil, nu atât de densitatea diferită a rețelelor de anchetă, ci de faptul că folosirea lui *a urî* (în forma reflexivă) cu sensul ‘a obosi’ este o inovație în expansiune, neatestată decât în anchetele dialectale.

Această inovație se leagă în mod evident de caracteristica general dacoromână a folosirii reflexive impersonale a verbului *a urî*, cu nume / pronume în dativ pentru „experimentator”, cu sensul ‘a se plictisi, a se sătura’ (cf. DLR s.v. *urî*) – tip general dacoromân atestat încă din epoca veche. În continuarea acestui tip se situează cel cu „refacerea” flexiunii verbului după număr și persoană și cu păstrarea sensului ‘a se plictisi’; tipul odată creat (atestat în mai multe arii, începând din ultima parte a secolului al XVIII-lea, cf. DLR s.v.), a evoluat în Crișana de la ‘a se plictisi’ la ‘a obosi’.

4. Concluzii. Pentru exprimarea sensului ‘a obosi’, româna are trei verbe „istorice”, *a osteni*, *a obosi* și *a trudi*, care au fost evident general dacoromâne – deși cu decalaje de atestare, ca și de frecvență a folosirii – în toată epoca veche; specializarea lor dialectală foarte netă (vezi mai sus, 1.) este o caracteristică a dacoromânei actuale, pentru care, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, nu există nicăieri indicii sigure. Cele două verbe a căror intrare în câmpul semantic ‘a obosi’ este rezultatul unor specializări semantice târzii – *a tăbări* și *a se urî* – formează și ele arii dialectale net conturate, cel dintâi în sud-vest (Banat, cu prelungire în Timoc), cel de-al doilea în nord-vest (jumătatea nordică a Crișanei), dar vechimea acestor arii este – cel puțin în limitele atestărilor de care dispunem – diferită: în timp ce aria lui *a tăbări* în Banat se prefigurează de la începutul secolului al XIX-lea, pentru fixarea lui *a se urî* ca lexicalizare tipică a sensului ‘a obosi’ în Crișana nu avem date mai vechi decât ancheta ALR.

SURSE

- ALM II/1 = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. II, partea 1, *Lexicul. Casa, obiecte de uz casnic*, întocmit sub conducerea lui Rubin Udler, de Victor Comarnițchi, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1972.
- ALR I/1 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *Partea I* (ALR I), Vol. I, *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- ALR II/1 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *Partea II* (ALR II), Vol. I, *A. Corpul omenesc. Boale (și termeni înrudiți), B. Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători, C. Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.
- ALR–MDT IV = Petru Neiescu, Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, Vol. IV. *Agricultura și legumicultura. Pomicultura; viticultura; apicultura. Cânepa (prelucrarea ei)*, de Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, 2021.
- ALRM I/1 = *Micul Atlas lingvistic român*. Publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *Partea I* (ALR I), Vol. I, *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- ALRR–Mar. II = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, vol. II, București, Editura Academiei, 1971.
- ALRR–Munt., Dobr. III = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, vol. III, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 2001.
- ALRR–Trans. IV = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. IV, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, București, Editura Academiei Române, 2006.
- Ax. Ur. II = Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II. Ediție critică de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1994.
- BIR = Damaschin Bojincă, *Istoria romanilor (1829-1830)*, în *Scrieri. De la idealul luminării la idealul național*. Studiu introductiv, selecție de texte și note de Nicolae Bocșan, Timișoara, Editura Facla, 1978, p. 24-48.
- Caz. I. = Varlaam, *Cazania*, 1643, ediție J. Byck, [București, 1943].
- Cant. Ist. = Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țării Rumânești [...]*, ms. rom. 3443 BAR.
- CL = Diaconul Coresi, *Liturghierul* [Brașov, 1570]; fotocopii publicate de Al. Mareș, *Liturghierul lui Coresi*, București, Editura Academiei, 1969.
- Cod. Br. = *Codicele Bratul* (1559-1560); fotocopie precedată de un studiu de C. Dimitriu, Iași, Casa editorială Demiurg, 2005.
- Cod. I. = *Codicele de la Ieud* (ms. rom. 5032 BAR); fotocopii publicate în *Manuscrisul de la Ieud*. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, București, Editura Academiei, 1977.
- Cod. St. = *Codicele Sturdzan* (sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XVII), ms. rom. 447 BAR; fotocopii în ediția *Codex Sturdzanus*. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Gheorghe Chivu, București, Editura Academiei Române, 1993.
- Cod. Tod. = *Codicele Todorescu*, în Nicolae Drăganu, *Două manuscrise vechi. Codicele Todorescu și Codicele Martian. Studiu și transcriere*, București, Edițiunea Academiei Române, 1914.
- Cost. Let. = Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace*, în *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, ESPLA, 1958.
- CP = Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română* (1577); fotocopie publicată în ediția Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și 1589*. Text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, București, Editura Academiei, 1976.

- Cron. = *Cronograf. Tradus din grecește de Pătrașcu Danovici*. Ediție îngrijită și glosar de Gabriel Ștrempel, Vol. I–II, București, Editura Minerva, 1999.
- CT = Diaconul Coresi, *Tetraevangelul*, Brașov 1560–1561; am folosit fotocopiile din ediția *Tetraevangelul tipărit de Coresi (Brașov, 1560-1561) comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăstiri (1574)*. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei, 1963.
- CV = *Codicele Voronețean*; am folosit fotocopia din ediția *Codicele Voronețean*. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.
- Doc. agr. I = *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*. Vol. I. *Țara Românească*, Comitetul de redacție: V. Mihordea, Ș. Papacostea, Fl. Constantiniu, București, Editura Academiei, 1961.
- ES = *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551-1553)*; fotocopie precedată de Studiu introductiv filologic de acad. E. Petrovici, Studiu introductiv istoric de L. Demény, București, Editura Academiei, 1971.
- FD = *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*. I. *Floarea darurilor*. Text stabilit, studiu filologic și lingvistic, glosar de Alexandra Moraru, București, Editura Minerva, 1996.
- FICH = Damaschin Bojincă, *Descrierea nașterii și a eroiceștilor fapte a mult vestitului și de toată Europa minunatului erou Ioan Corvinus de Huniad (1830)*, în *Scrieri* (vezi BIR), p. 49-58.
- Hron. = Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, în *Opere*, I, București, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, 2003, p. 805-1509.
- IRȘ = Damaschin Bojincă, *Istoria lui Radu Șerban, prințul Țării Românești, din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1610 (1829)*, în *Scrieri* (vezi BIR), p. 83-91.
- Ist. ier. = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, în *Opere*, I, București, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, 2003, p. 319-801.
- LC = *Istoriia Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul Cantacuzinesc)*, în *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 81-224.
- Lit. I. = *Dumne>dzășasca Litur'ghie acmu Țăi tipărită rumânăste... Ț ȚșȚ... Ț anulȚ 7187 [= 1679]*.
- Mard. Lex. = *Mardarie Cozianul. Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*. Publicate cu studiu, note și indicele cuvintelor românești de Grigore Crețu, București, Edițiunea Academiei Române, 1900 [am indicat pagina ediției Crețu].
- Moxa = *Cronica lui Mihail Moxa (Oltenia, 1620)*, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni. Limba română vorbită între 1550–1600*, Tomul I. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983 [am indicat pagina ediției G. Mihăilă].
- NALR–Ban. II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. II, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ion Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, 1997.
- NALR–Criș. III = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Crișana*, vol. III, *Curtea; agricultura și legumicultura; pomicultura, viticultura, apicultura; cânepa*, de Dorin Urițescu (coordonator), Ionel Stan și Gabriela Violeta Adam, Lăcrămioara Oprea, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, 2011.
- NALR–Olt. III = *Noul Atlas lingvistic pe regiuni. Oltenia*, vol. III (întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu), de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, Editura Academiei, 1974.
- NSH = Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*. Studiu introductiv, ediție, glosar și indice de Damaschin Mioc, ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura Facla, 1981.
- NTB = *Noul Testament sau Țăcare, au leagea noaȚ a lui IȚsuȚ HȚristoȚs domnului nostru*. [...] *Țpăritu-s-au... Ț ArdealȚ Ț cetatea Belgradului*, 1648.
- NVI = Udriște Năsturel, *Varlaam și Ioasaf* (1648), în Maria Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalității europene în cultura române veche. Varlaam și Ioasaf în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, [București], Editura Muzeului Național al Literaturii Române, [2013].

- PH = *Psaltirea Hurmuzachi*; fotocopii în ediția *Psaltirea Hurmuzachi*, I. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005.
- PO = *Palia de la Orăștie* (1581-1582); fotocopii în ediția *Palia de la Orăștie. 1581-1582*. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.
- Pr. I. = *Carte românească de învățătură* [= Pravila de la Iași], ediție critică, [București], Editura Academiei, [1961].
- PS = *Psaltirea Scheiană (1482). Mss. 449 BAR*. Publicată de Prof. I. Bianu, bibliotecarul Academiei Române. Tomul I. Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577), București, Edițiunea Academiei Române, 1889.
- Ps. Bălg. = *Psaltirꙋ ce să zice Cântarea a fericitului prꙋrocc' și ꙗpărat' Dꙋvidꙋ cu cântările lui Mōisi și cu summa și rânduiala la toți psalmii [...]. Tvpăritu-s-au... ꙗ Ardealꙋ ꙗ cetatꙋ Belgradului*, [1651].
- Răsp. = *Cartea carea să chiamă Răspunsul' ꙗpotriva Catihismusului Calvinesc', făcută de părinte Varlaam' Mitropolitul' Sučꙋveī [...]. Tvpărită v'lēto Bytīa Mīra 7153, Spꙋseniaze Mīra 1648*.
- RD = Damaschin Bojincă, *Răspundere dezgurzătoare la cârtirea cea în Hale* (1828), în *Scrieri* (vezi BIR), p. 3-23.
- RP = Radu Popescu, *Istōriile dōmnilōr Țărăi Rvꙋꙋnești* [ms. rom. 439 B. A. R.], în *Cronicari munteni*, vol. I (vezi LC), p. 225-577.
- SA = Ion Zoba din Vinț, *Sicriul de aur*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Anton Goția, București, Editura Minerva, 1984.
- TC = Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*. Ediție de Alin-Mihai Gherman, vol. I (studiu introductiv, note și text), Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2001.
- TD-Ban. sârb. = Maria Marin [coordonator], Viviana-Monica Fătu Ilie, Mara-Iuliana Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, *Graiuri românești din Banatul sârbesc. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2022.
- TD-Bas. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*, București, [f.e.], 2000.
- TD-Bulg. = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2006.
- TDD = Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*, București, [f.e.], 1987.
- TDM I, II = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1975, București, Editura Academiei.
- TDMB I/1 = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, Volumul I, Partea 1, culese de Stelian Dumitrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, București, Editura Academiei Române, 1993.
- TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei, 1967.
- TD-*Porțile de Fier* = Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”, I. Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei, 1973.
- TD-Sălaj = Maria Marin (coord.), Mihai Conțiu, Bogdan Marinescu, Carmen-Ioana Radu, Marilena Tiugan, *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2017.
- TD-Ung. = *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, Editura Academiei Române, 2005.

- Țich. = *Filosoficești și politicești prin Fabule moralnice* Țățătură acum Țăță Țăță culease [...] de Dimitrie Țichindeal [...], Ță Buda, [...] 1814.
- Ur. Let. = Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, Editura Științifică, 1967.
- VFP = Damaschin Bojincă, *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul, prințului Țării Românești* (1829), în *Scrieri* (vezi BIR), p. 59-82.
- VS = Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților (Iași, 1682–1686)*. Text îngrijit, notă asupra ediției și glosar de Rodica Frențiu, Cluj, Editura Echinox, 2002.

BIBLIOGRAFIE

- Bailly = *Dictionnaire grec-français* [...] par M. A. Bailly, correspondant de l'Institut, professeur honoraire du lycée d'Orléans. Nouvelle édition, revue et corrigée, dite Bailly 2020-Hugo Chávez [...].
- Chircu 2014 = Adrian Chircu, *Oboseala la români. Influența slavă asupra limbii române, pe baza ALR I și ALRM I, I (hărțile 102 și 104: Sânt obosit 'Je suis fatigué')*, în *Dialogul slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea*, Editori Katalin Balázs, Ioan Herbil, anul III, nr. 1, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, p. 158-172.
- Densusianu 1901 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, *Les origines*, Paris, 1901; republicată în ediție critică de V. Rusu, București, Editura „Grai și suflet – Cultura națională”, 1997.
- DLR = *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă. Tomul XI, Partea a 3-a, Litera T (*Tocăna-Twist*), București, Editura Academiei, 1983; Tomul XII, Partea a 2-a, Litera U, 2002, București, Editura Academiei Române, 2002.
- ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe*. Rédacteurs Mirko Deanović et Ljudevit Jonke, collaborateur Valentin Putanec, Zagreb, 4 vol., 1971-1974.
- Liddell-Scott = *A Greek-English Lexicon*, Compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, Eighth Edition, revised throughout, American Book Company, New York, Chicago, Cincinnati, [1882].
- LPSGL = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, Wilhelm Braumüller, 1862-1865.
- Mihăilă 1960 = G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Editura Academiei.
- REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* [Dicționar român-german], Band I: A–C, 1903, Band II: D–O, 1911, Band III: P–Z, 1924, Bukarest, Staatsdruckerei.

AM OBOSIT 'I am exhausted' AND MĂ ODIHNESC 'I am resting' IN THE DACO-ROMANIAN LOCAL IDIOMS. A HISTORY OF THE WORDS AND THEIR PHONETIC AND MORPHOLOGIC VARIANTS (I)

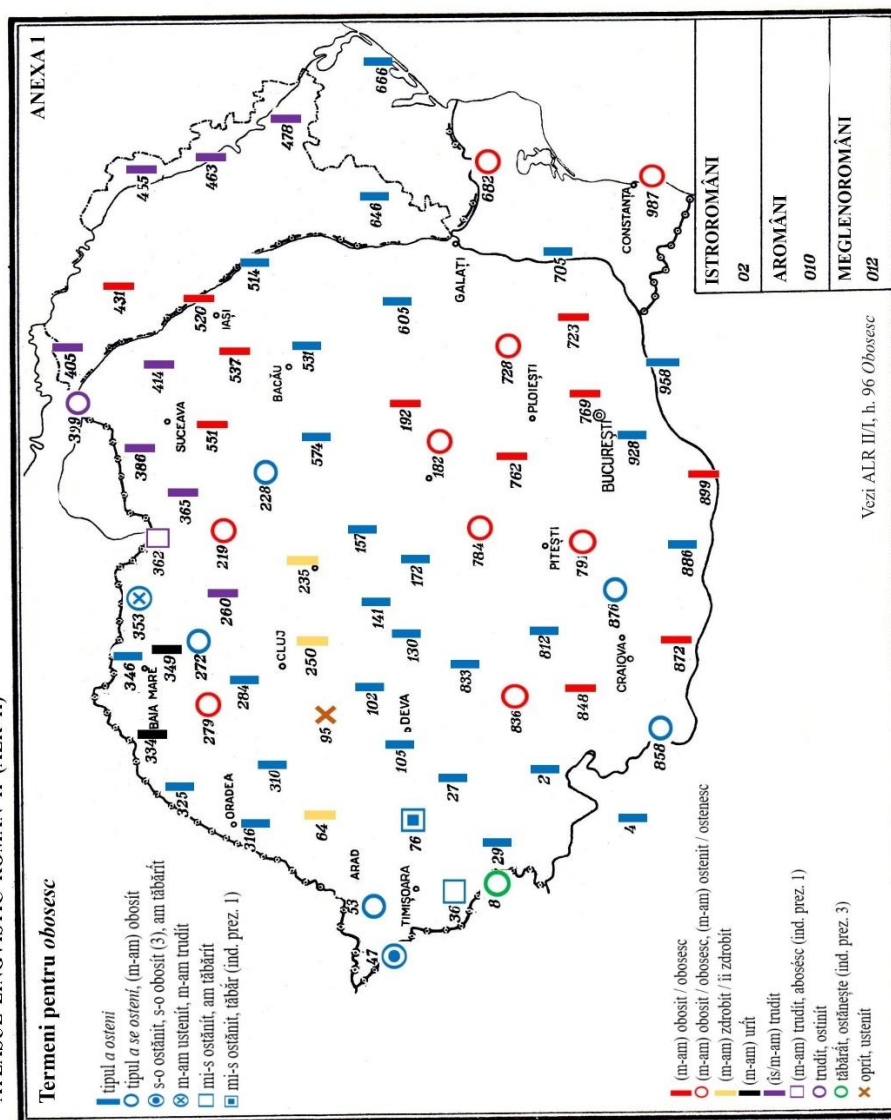
Abstract

We have retraced the historic changes in the manner of expressing those two notions (which are equally 'opposed' as well as 'successive'), beginning by the earliest Romanian attestations and tracking them down to the time of their utmost dialectal diversification. By analyzing the manners of expressing the meaning 'I am exhausted', we have been able to establish some very clearly defined facts:

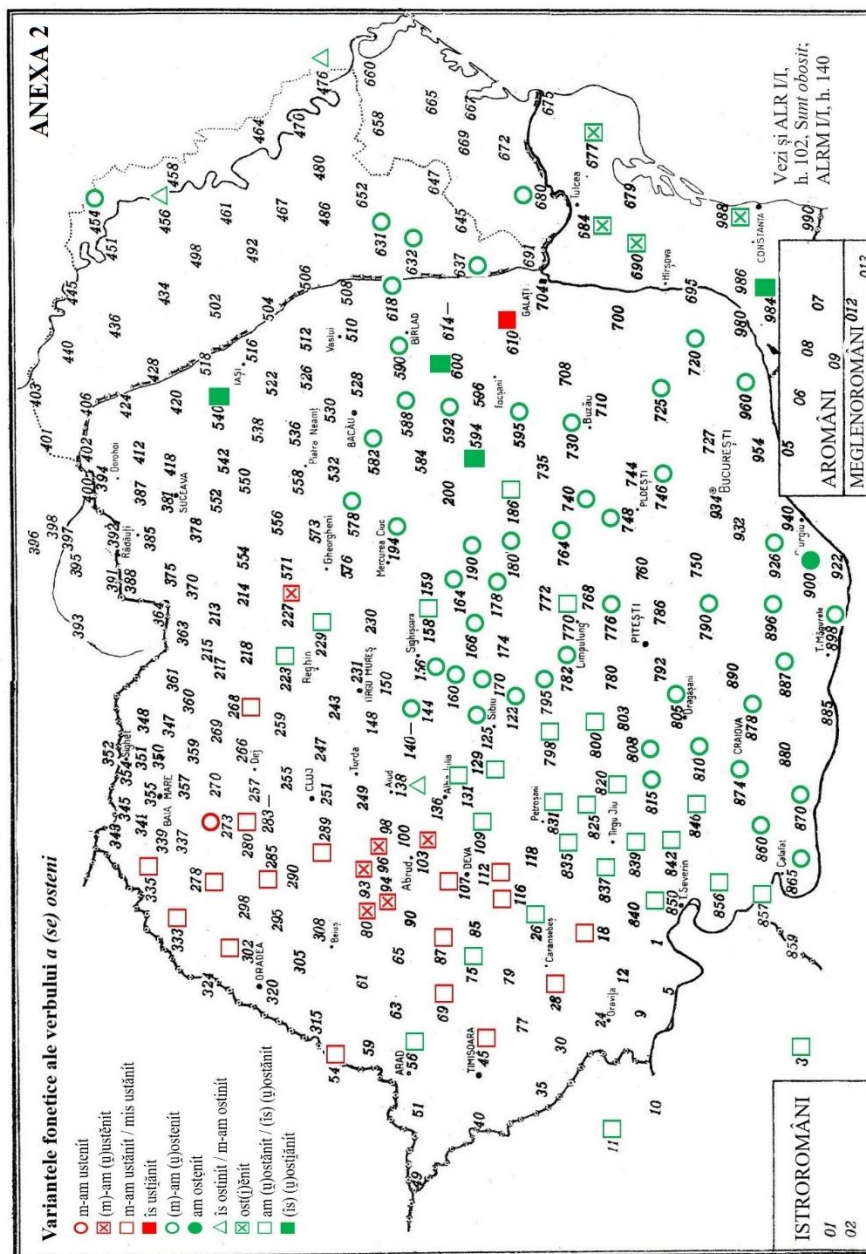
- (i) there are in Romanian three Slavonic borrowings, slightly uneven from the chronological point of view but having nevertheless the same geographic / dialectal status in Old Romanian: *a usteni*, *a se trudi* and *a obosi*;
- (ii) (ii) each of those three verbs had already a very specific dialectal area by the beginning of the XXth century: west, east and south respectively;
- (iii) (iii) there are two lexical / semantic innovations in that field, both of them highly specific for one dialectal area but unevenly attested: *a tăbări* (originally 'to erect a military camp', inasmuch as it is derived from *tabără* 'camp'), a word specific to the Banat (with its south-danubian extension in the Timoc) has been attested in this area since the beginning of the XIXth century, whereas *a se urî* (a reflexive usage of *a urî* 'to hate' < lat. *horrĭre* < *horrescere*), which covers the northern half of Crișana, has no attestation before the inquests of the Romanian Linguistic Atlas (i.e. the first decades of the XXth century);
- (iv) the oldest word in this field, *a usteni*, has its phonetic variants, each with a high degree of dialectal characterization: initial *u* has evolved to *o* but is still representative for the western idioms; medial *a* (normally changed in *ă* in Romanian, either unstressed or in a nasal vicinity) had evolved to *e* everywhere since the earliest attestations, but has been changed again in *ă* (in a series of identical vocalic changes after the consonant group *st*) at a later period, always in the western area.

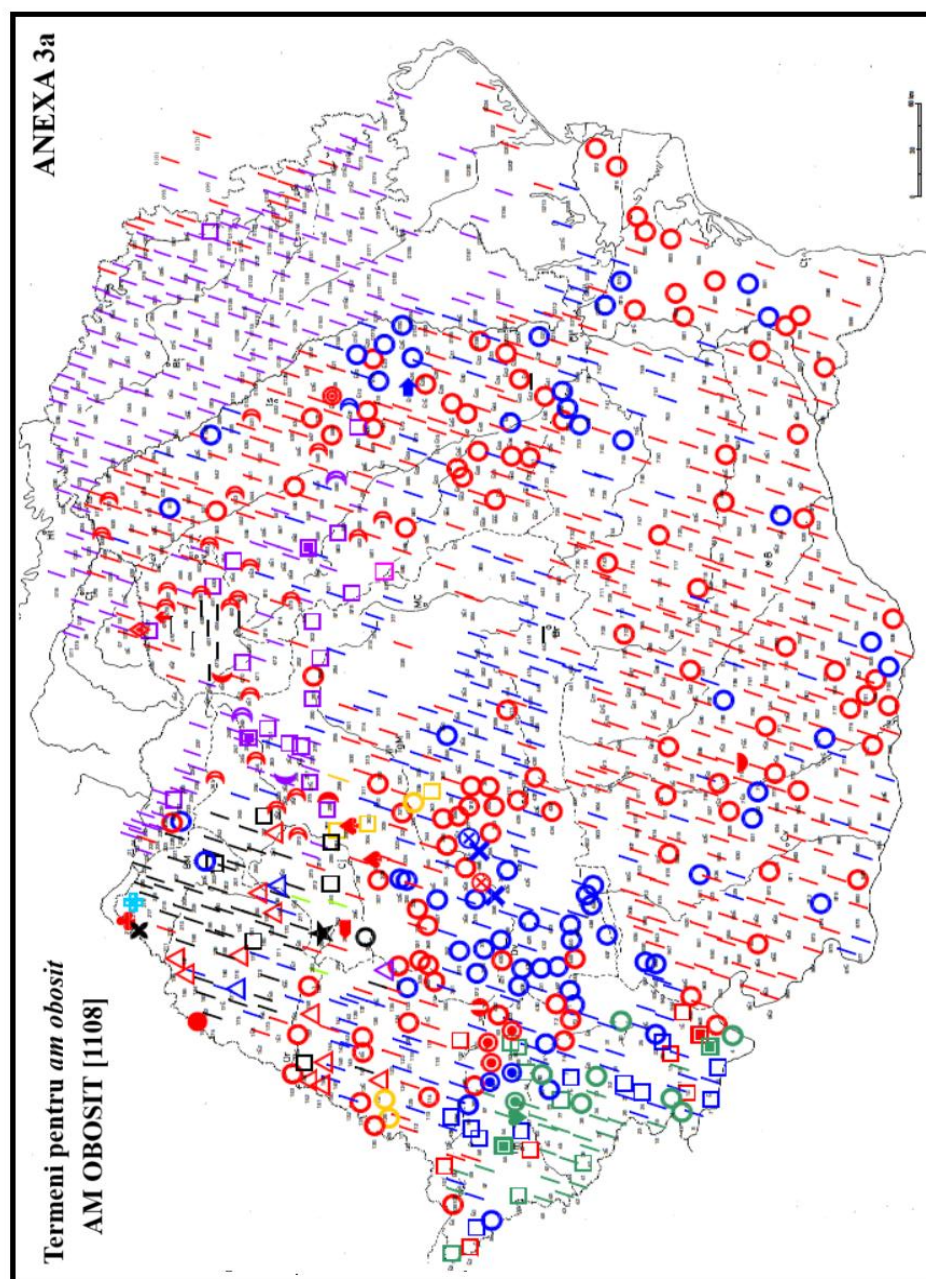
ANEXE

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN II (ALR II)

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN I

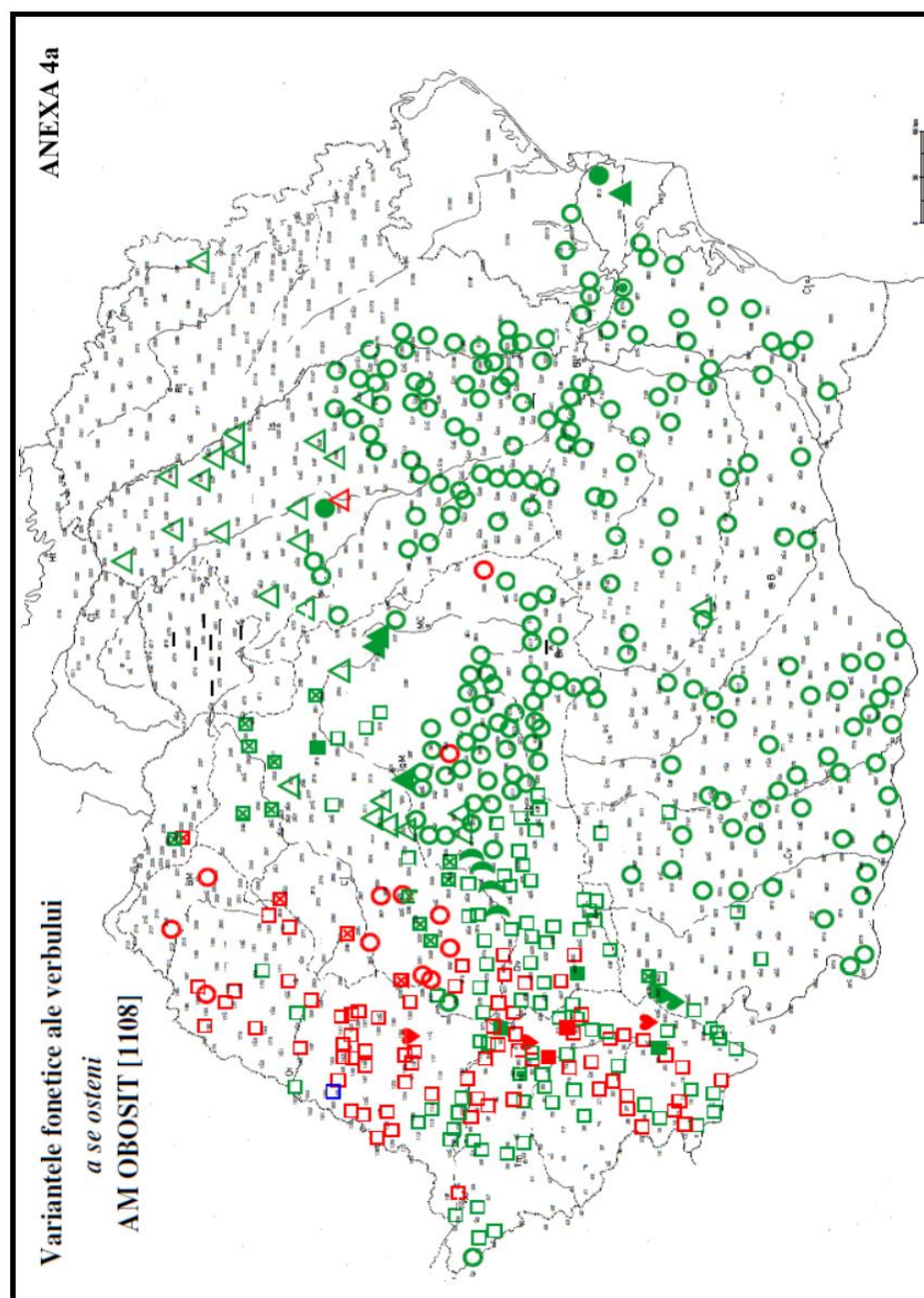
Termeni pentru *am obosit*

ANEXA 3b

AM OBOSIT [1108]

NALR- Ban. II, h. 350 + CCLXXVIII; NALR- Criș. III, h. 558; ALRR- Mar. II, h. 426;
ALRR- Trans. IV, pls. 73; NALR-Mold., Bucov. MN;ALRR-Munt., Dobr. III, h. 337 (MN); NALR-Olt. III, pls. 75; ALM II/1, h. 760: (*sunt*) *trudit*.

/ (m-am)/sînt/îs/aî (2 sg.) obosit(ă)	/ m-am/sînt/îs/iești (2 sg.) (tăre) trudit
○ (m-)am/sînt/îs obosit, (m-)am/îs ostenit	□ (m-am)/îs trudit, (m-am)/îs obosit
⊗ am obosit, m-am ostenit	▷ m-am/îs trudit, (m-)am ostenit
⋈ (m-)am/sînt/îs obosit, (m-)am/sunt/îs (tăre) trudit	▣ m-am trudit, (m-)am obosit, (m-)am ostenit
□ (m-)am obosit, (m-)am tăbărit	◀ m-am trudit, m-am ostenit, m-am obosit
△ m-am obosit, m-am urît	△ m-am trudit, m-am urît, m-am obosit
▲ m-am obosit, m-am zdrobit	
♣ m-am obosit, m-am fărăduit	/ am/mi-s tăbărit (<i>am tăbărit, am teberit</i>)
♠ am obosit, am slabit	□ am tăbărit, am obosit
♥ am (u)obosit, am tălobit	○ am/mi-s tăbărit, am/mi-s ostenit
⌚ m-am obosit, m-am ostenit, m-am trudit	♥ am tăbărit, am mălăcsit
⊙ (m-)am obosit, (m-)am ostenit, (m-)am tăbărit	▣ am tăbărit, am obosit, am ostenit
● m-am obosit, m-am ustănit, m-am urît	⊙ am tăbărit, am ostenit, am obosit
⊗ am obosit, am ostenit, m-am muiet	
⋈ m-am obosit, m-am trudit, m-am ostenit	/ m-am urît
⌚ (m-)am obosit, m-am trudit, m-am mămurit	□ m-am urît, m-am obosit
▣ am obosit, am tăbărit, am ostenit	○ m-am urît, m-am ostenit
♣ m-am obosit, m-am pedesit, m-am trudit, m-am ustenit	✕ m-am urît, m-am fărăduit
◆ am opsît, am slabit, m-am trudit, m-am vlăguit	★ m-am urît, m-am pedesit
/ (m-am)/îs ostenit	/ m-am zdrobit
✕ m-am ostenit	□ m-am zdrobit, m-am obosit
○ (m-)am/îs ostenit, m-am/îs obosit	○ m-am zdrobit, m-am ostenit
⊗ (m-)am ostenit, m-am obosit	
⋈ am ostenit, îs trudit	/ m-am pedesit
□ am/mi-s ostenit, am/mi-s tăbărit	⊕ îs fărâmât, îs trudit, îs obosit
△ m-am ustenit, m-am urît	□ m-am înmuiet, m-am obosit
♣ am ostenit, nu mai poșîl	—
⊙ (m-)am ostenit, (m-)am obosit, am tăbărit	

Varianțele fonetice ale verbului *a (se) osteni*

[Forma de participiu]

ANEXA 4b

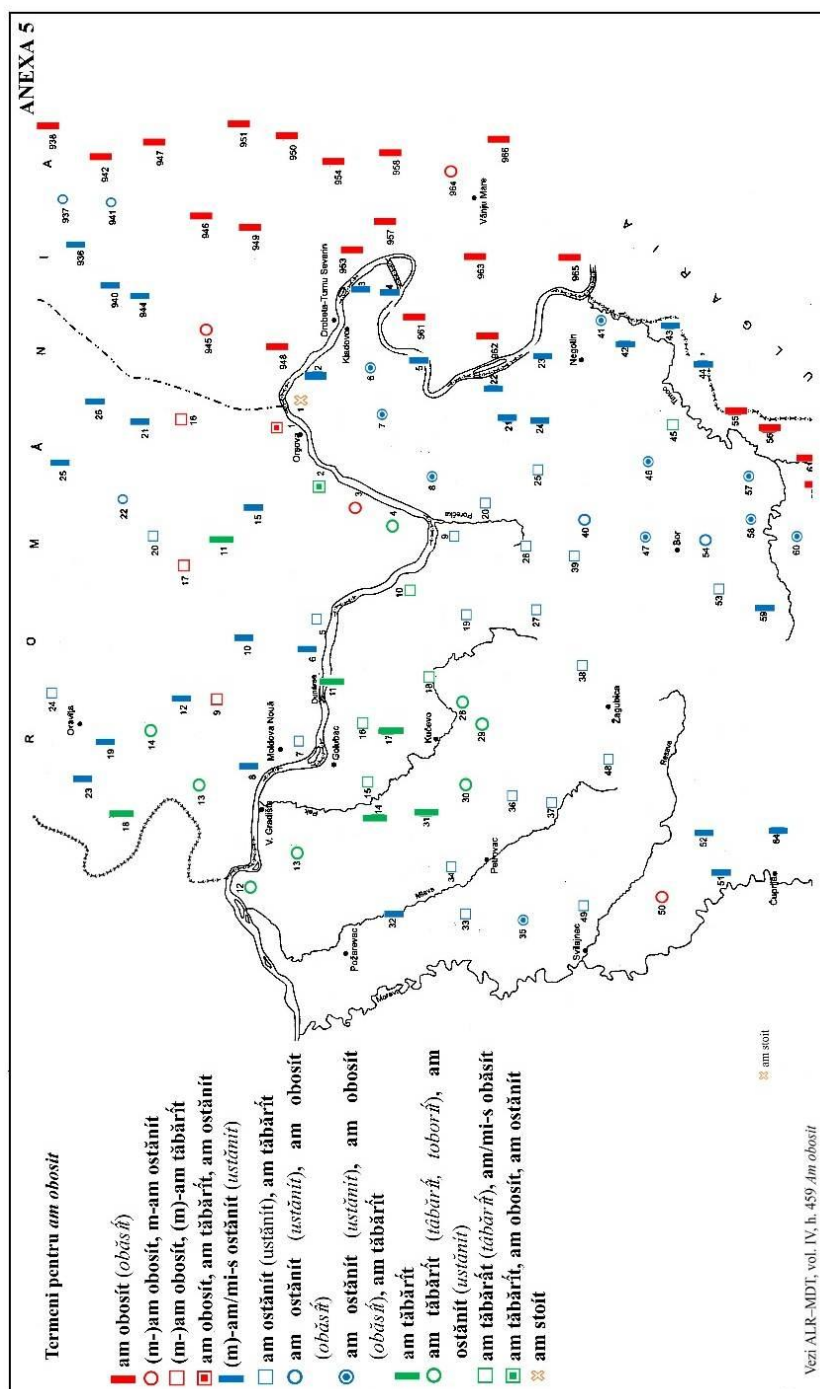
AM OBOSIT [1108]

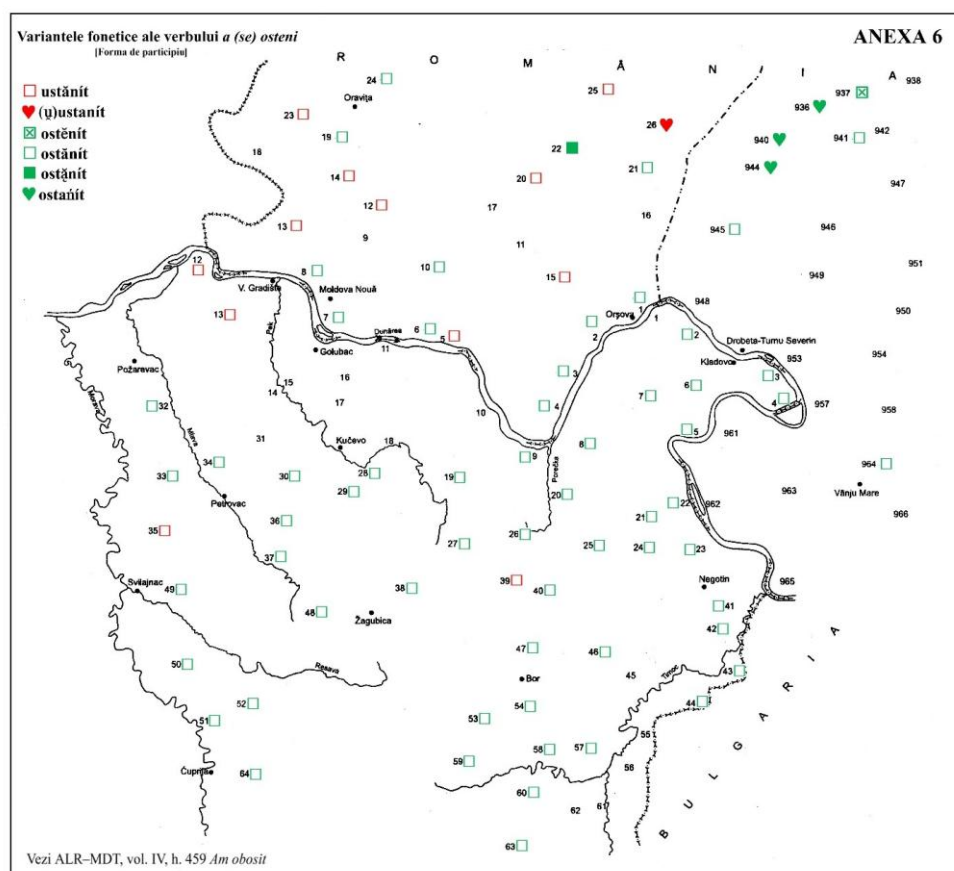
NALR-Ban. II, h. 350 + CCLXXVIII; NALR-Criș. III, h. 558; ALRR-Mar. II, h. 426;

ALRR-Trans. IV, plș. 73; ALRR-Munt., Dobr. III, h. 337 (MN);

NALR-Mold., Bucov. MN; NALR-Olt. III, plș. 75; ALM II/1, h. 760: *(sunt) trudit*.

○ ustenít	○ ostenít	☒ ostěnit
△ ustínít	⊙ uostlénít	□ (u)ostănit (<i>ostănesc</i>)
☒ (u)ustěnit	● uostēnit	☐ ostă/anít
□ (u)ustănit	▲ (u)ostînit	☐ ostănit
■ ustănit	△ (u)ostinít	■ ostănit
♥ (u)ustanít	☾ oștenít	♥ ostanít
□ uostănit		—

ANEXA 7

- TD-Ung.: *Glosar*, s.v.

TD-Ung.: 40, Săcal, jud. Hajdú-Bihar, Gheorghe Burzuc, 69 ani

- **ZDROBITĂ** adj. f. S. VIII [fig.] „obosită peste măsură; epuizată”: Du-te și te culcă, că tare ești *zdrobită*; cf. *ustănit*.

TD-Ung.: *Glosar*, s.v.

TD-Ung.: 70, Jula, jud. Békés, Aurica Voniga, 78 ani

- cit o-mpin^S sārācu dā mašina acēa/ dā
 d'ipū_ōla/ cin_o mnežazāt/ āsta n-o putū_mnežazā sārācu/ o ustanīt^U/
 murit acō¹_la māsā/ ūom aše cam dā_vreo... šāzāj¹_dā aj o fo// impinjē
 darā.../ s¹_a urē_ōmu/ aše/ apij vipālē... sārācu o-mblāfē cū... mblāci//

TD-Sălaj: 78, Giurtelec, com. Măeriște, jud. Sălaj, Chișu Florean, 78 ani

- cõṽtã_sã mã duc aşẽ/ cum ziẽ_joḥ/ îñ_log_đẽ mǎgărũt/ ăm pus pã ṽũmǎr/
şay pã tĩrbońtã/ ... coǎŝẽ/ ... şĩ gĩaṭ_/ pĩnã agõlo/ n-áveĩ grije[!]/ úte_mã
ṽurem_ meĩ stam/_ uñ_loc// ş'i/ dacã_ăm apucatã bãtrĩni/ da đẽ áltã
qará... duçem şĩ doḗo đĩc/ đẽ áltã qará/ pã spátẽ//

TD-Sălaj; 171-172, Buciumi, jud. Sălaj, Negru Niculae, 73 ani

- apō am cōytā⁴ sā fa tā sīngur// zāu
lui dūmēzāy dē-am avū^{9m} cā trābē⁶ plārīt// şī c-ai hī avū sā-i dāi
garīcē dī mīncāt¹¹// apāi⁷ gēfārī am avū sā ieyū... ūgārī/ ʋo⁸ dohān/ şī...
mei fācēn cāt-o ūgārā cīm **mā ʋureēm** şī... / iarā... mei i... şī stam da.../
şī d'īn lēēm/ şī d'īn tārē/ tā iey o-am fācūt¹³/ afārā dē... ferestūālē-ālēā
şī ūsā/ c-aeā... o fost ālīlē/ şī... mātāt māi... mīnē//

TD-Sălaj: 176. Buciumi, jud. Sălaj, Negran Niculae, 73 ani

ANEXA 8a

- TDM I: 5-6. Boisoara, jud. Vâlcea. Elena Iagăru, 56 an

- TDM I: 34. Nucsoara, jud. Arges, Belu Ion. 40 an

- TDM I: 31, Nucleoara, jud. Arges, Bănică Ion, 67 ani

- 320, Izvoarele, jud. Olt, Mihalache Gheorghe, 72 ani

- TDM I: 395, Plopii-Slăvitesti, iud. Teleorman. Pârvan Ioana, 40 an

- bel

- sită/și plec să mă culc"//

- am...acólo l-a-ncurcát cîini pã p^uorc/

ANEXA 8b

- "Şă i bun sântăţoş" sîc "mumaş jel stîişi şe sântăţoş-avîş"
de/ş_e ū an di sîli de ciş sureră" sîc/"şî ūiţo-somă s-a obosit
s-ă năta" sîc "şî/...s-a dău/s-a dus s-ă l aducă cătră/..."
TDD: 223, Somoşova, jud. Tulcea, Miha Popa, 78 ani
- "nataş n videt/maj rişcăş-q dăbă 7"/"dă jel n-ă maj rişcăşu/
ş-q lo am adurim/obosit/era timpu şeşer/..."
TDD: 273, Cătaşii, jud. Tulcea, Mihai Simion, 63 ani
- dat maj înăinte/dă ş-ae/"/dăpă ş-ea trecuti şp-ae/dumzeşu iş
apuşim/! mă tpedere/măi" sîc "am îflămpit/tăre mă l/obosit/ di
drum/ s-a îflămpit/şî vîdă că tu ai pine-n torbă mă l/..."
TDD: 302, Beştepe, jud. Tulcea, Ion Mocanu, 87 ani
- pîne bôrşu/lă-arişşezăş/q-acăşă/dăc-ă timpu frumăş/in
cîrte/cit iî cîrteş de măr/măş lung/! cîreş pă unde-apuşă/sigur
că Hobosit/! dă la mîntă/şî dup-afica kef/bôrşu-ăla mărş de [r] de
întră pînă la călăişe [i]
- TDD: 438, Rîmnicu de Jos, jud. Constanţa, Victoria Lazăr, 42 ani
- şî jucăm iă mijlocu şu stîen hō-
răş q p-ōrmă i-şq lya sîmăş/la hōră/! am maj...jucăm/q-o jucăm
amîndō/! a dă şpate/aeomă/şepţesşimă dă am/Ńe să maj juaş/!
ontenăş mergînd şî.../ş-agă/!
- TDD: 408, Ciobanu, jud. Constanţa, Dinca Radu, 71 ani
- Ş-a kuet şemeri- a jesi/ şî di la o stînă şî di la dîta şî-a je [x] kuet-o dîpă-
el. şî-ay...lăşă şine di cobă, hăşă şine dum- parte- aqlăntă, şîni, cîtare, cîtare,
dîpăş jel, dîpăş jel, pînă l-ă Hobosit/ Dîpăş jel şîgur că nu maj şepş
rîşşăş apăş.
- TDD: 233, Văldreia, raionul Horezu, Constantin Şendrescu, 64 ani
- Şî jeku cînd a ayurîş, s-a zmutăş tōdăţă şî a fuşş. Şî s-a-ntōrş s-ă
obosit/ Şî jel s-a cutăş, dîmîrăşă a mîpăş şîgur şî s-a-mbrăcăş.
- TDD: 115, Uşurei, raionul Drîghimban, Mircea Lucia, 11 ani
- Şî jel a pîcăş q vîcă la tîc-ă s-o vîndă Şî mîerşîn, dîm lîşş q o-
bosit/ şî...s-a apăşă la ūş cepăş. Şî afîşă vîndă-apăş. Şî cepăş hăc-ă şîş.
şîşîş
- TDD: 270, Ostrovu-Mare, raionul Vinju-Mare, Manofiu Ion, 12 ani
- făcăm ū ... bătăm ū ... un rost / mărē / um pūr / im_mil'Ńocu ...
armănu! // şî răsîrām ... cē ēste / mej / secalrī / filī / cē ēste să ... āpă acōl ...
şî tām ... cu cālŃu-acōl // şî-I gōnām // pām cīm [Postengām] / māj ne oprām /
maj ne odîngām // p-Ńmā jār înčepēm maj obrātōm // întōrscām // şî trēbām //
- TD-Buġ: 167-168, Ghighien Mahala, Spas Petov Marinu, 76 ani

ANEXA 8c

- [Ai spus că dormai cîte un oas pe noapte.]
da//...da aldatî nîc_nu do[mnau]...//
[De. La așa copii...la treziresc copii...cum...17]¹
[pînen sî_mă_dă_jez a_nu_mă]//...[doi mă sculăsc mîpîrîc etc.
la pîncîrîtî...mă sculăsc mîpîrîc...[cîrîmă bîiî/15...[mă lîra_je-
bîrî]...mîrîrîj sî_copîlî/mă sculăsc mîpîrîc...[dîdă la boi/
fîcîc mîpîrîc/pînen mîlîrîc-î...[car/pînen...[îi trebîrîc tot/mî-
rîrîc/sî yomă et sculă]...fîcîc mîpîrîc] sî-şpîrîc pînen 3...[k]
tueti fîcîc-n car/sî...pîcîc lî...pîncîrîc]
- TDMB I-VI 26, Stoieşti, jud. Vâşlu, Maria Bortezanu, 74 ani
- [aşa e-adună scîlîrîc/sî fîcîc_mă noî scîlîrîc cî fîcîc lî/sî cî fîcîc lî
scîlîrîc/pînen scîlîrîc/cî-mă lîrîc]//atîncî/da//îa dîpîcîc cî fî-
cîm? dîrîpîc cî fîcîc cîstîrîc cî la lîrîc cî fîcîc...[aşa cî pîcîc
scîlîrîc] [î] //aşă sî fîcîc la Andîrîcî//
- TDMB I-VI 98, Suceveni, jud. Galaţi, Marina Huzji, 44 ani
- vî şpun lînc-odîcî că jîc dîmîgîta la şîpîc
şî vî sîrîa la [k] /cu ũltîmî afîbîc la opt //îc fîcîc?//îc fîcîc?//pîfîn /
pîfîn tîgîb-acîşă şî kîbîcîşî //şî nu pre ...//
- TD-Bas.: 232, Probsty, regiunea Cernăuţi, Ucraina, Ciobanu Elena, 44 ani
- zîc "nimîcîc / voî vî dîrîc da jî nu mî duc dîcîcîc / cî jîcî şî
obîcîşî jîcî di pî drum" //
- TD-Bas.: 279, Nesfoua, regiunea Cernăuţi, Andriţchi Liisaveta Nicolaevna, 64 ani
- mîrîc pîncîşă pîdîrîc şî mîncîşă frîncîşă cî şîcîrî // şî lî...[aşă // lîcî da dru
[c] şîncî aşî în tren / dîcîcîcîcî jîrîc bîldîsîrî / sîa tîrîcîc cî bucîcî dî
bîhîncî pîcî...dîjî sovîetîcî şî şîcî şîcî şîcî şîcî şîcî şîcî şîcî şîcî şîcî şîcî
- TD-Bas.: 7, Giurgîuleşti, raionul Vîlcîneştî, Rep. Moldova, Călugăr Marina, 72 ani
- BALDISI] adj. m. pl. Gi Vîlă
"epuizăţi de foamă şi de obîcîşî": Stînd
aşî în tren, de-acumă era bîldîsîrî, s-a tîrîc
cî obîcîcî de bîhîncî ... dîjî sovîetîcî [...]
î-a vîzîc că el e mort de aşî şî î-a pus o
bucată de bîhîncî, adîcî o bucă de pîine.
- TD-Bas.: Gîlşor, s.v.

ANEXA 9

- [illegible]

